

ERSP TOIMETISED

8

1989

ersp

toimetised

8

1989

TALLINN

ERSP TOIMETISED

8

1989

NSV Liidu ikestatud rahvaste
rahvuslik-demokraatlike liikumiste
esindajate IV konverentsi
materjalid
(Eesti, Loodi 30. IV - 1. V 1989)

ERZEP TOIMETSEB

EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

MSV I lüüsi kirjanduse osakond
Kirjandus- ja muusikateaduste instituut
Tartu ülikooli kirjandus- ja muusikateaduste instituut
Tartu, 20. IV - 1. V 1958

S i s u

ERSP dokumendid	
ERSP avalik pöördumine EKP KK XIV pleenumi poole	2
ERSP avalik kiri M. Gorbatsõvile	3
ERSP pöördumine gruusia rahva poole	4
Ikestatud rahvaste rahvuslik-demokraatlike liikumiste IV konverents Viljandimaal Loodil 30.04.-1.05. 1989	
Ülevaade	5
Konverentsile esitatud materjalid	
Armeenia	8
Gruusia	12
Leedu	19
Ukraina	24
Valgevene	38
Konverentsil vastu võetud dokumendid	41
Telegramm rahvuslik-demokraatlike liikumiste koordinatsioonikeskuste I konverentsile Pariisis	46

*

A v a l i k p ö ö r d u m i n e

EKP Keskkomitee XIV pleenumi poole

Eesti ühiskonnas käesolevaks ajaks väljakujunenud kriitiline olukord asetab tõsise vastutuse kõigile Eesti poliitilises elus osalevatele organisatsioonidele ja liikumistele. Konstrukttiivne tegevus pole võimalik ilma olukorra selge määratluseta, nii nagu pole mõeldav haiguse ravi ilma täpse diagnoosita.

Viimasel ajal avalikustatud ajaloolised tõsiasjad ei jätta kahtlust Eestis 1940. a. kehtestatud ja tänaseni kehtiva korra juriidilise ja poliitilise olemuse suhtes.

Kuna EKP on korduvalt rõhutanud vajadust arvestada väljakujunenud poliitilist reaalsust, kutsume EKP XIV pleenumit juhinduma oma otsustes Eestis tegelikult kehtivatest poliitilistest reaalsustest, nimetama asju õigete nimedega ning selgesõnaliselt tunnustama Eesti praegust seisundit okupatsioonivõimade, koos kõigi sellest tulenevate järeldestega. See oleks realistlik lähtealus kõigile, kel on tõeliselt soov meie olukorda parandada.

Arvestades EKP poolt esitatud üleskutsesid konsolideerumiseks, leiame, et käesoleval hetkel on ainuvõimalik ja konstrukttiivne koonduda enesemääramise õiguse alusel iseseisva Eesti Vabariigi taastamiseks.

Rahvusvaheliselt üldtunnustatud rahvaste enesemääramise õigus annab konkreetse lähtealuse ka suheteks Eestisse saabunud teiste rahvaste esindajatega. Konsolideerumine ja koostöö on mõeldavad kõigi nendega, kes tunnustavad eesti rahva õigust enesemääramisele; seda eitavad isikud asetavad endid ise okupantide seisundisse.

Selgete seisukohtade olemasolu nendes põhimõttelistes küsimustes ning Eesti õiguslik-poliitilisest seisundist praktiliste järeldeste tegemine on vältimatuks eelduseks seaduslikkuse taastamisele Eestis.

Tallinnas
5. aprillil 1989. a.

Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei juhatus

Pöördumine
NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe,
NLKP KK peasekretäri
M. Gorbatsõvi poole

Te olete riiki juhtinud neli aastat. Kriisi äärele jõudnud riigi uuendamise ja ümberehitamise kurss, mille Te kommunistide partei nimel välja kuulutasite, hakkab kandma reaalseid vilju. Lisaks majandusliku korralageduse sõvenemisele, tormilisele inflatsioonile ja rahva masendavale vaesuseselangemisele ei õhti tegelikkuses läbiviidav poliitika ka laialt kuulutatud lubadustega teha otsustavalt lõpp stalinlikule totalitarismile. Vastustus rahulike elanike vere eest, mida on valatud ajal, mil riiki juhtisite Teie, ei saa veeretada partei ja valitsuse endiste juhtide kaela. Sumgait, Mägi-Karabahhia, Jerevan ja nüüd - Tbilisi.

Erivõsade loomine, armeele erivolituste andmine arveteõiendamiseks rahvaga, keda see armee peaks hoopis kaitsma, mitmes piirkonnas eriolukorra ja komandanditunni kehtestamine - kõik need on juba Teie aja tähised.

Võited sotsialismi võitlustest, mida tuleb vankumatult kaitsta, eeldavad selget vastust küsimusele: kelle eest kaitsta? Kas Teie, paljurahvuselise riigi liidri arvates on rahu ajal valatud riigialamate veri loomulikuks ja hädavajalikuks lunastuseks Teie eelkäijate poolt tekitatud raskelt lahendatavatele probleemidele? Kas Teie jaoks, kes Te kutsute maailma üles uuele mõtteviisile, on õiguspärane kinnitada seda mõtteviisi Teile alluvatel aladel kumminuiade, pisargaasi ja tankidega?

Lubage Teile meenutada, et Nikolai Romanov sai endale hüdnime "verine", kaitstes samal kombel võitlusi, mis näisid talle samuti võõrivate ta alamate verd, mida valati justkui kõrgemate riiklike huvide kaitse nimel.

NSV Liidus reaalset olemasolevaid probleeme - nende hulgas ka nii või teisiti NSVL koosseisu sattunud rahvaste rahvusliku sõltumatuse probleemi - loodate Teie koos oma administratsiooniga taas mitte poliitiliselt lahendada, vaid jõuga maha suruda, nagu seda on teinud Teie õpitud eelkäijadki. See sisendab paljudele inimestele nii NSV Liidus kui väljaspool selle piire äärmist rahutust. Ühiskonna ümberkorraldamiskavatsused ei saa võimude taolise käitumise tõttu tuua edu, ja üsna tõenäoliselt viivad need pöördumatute tagajärgedeni.

Režiim, mille valitsemismonopol on 71 aastat olnud Kommunistliku Partei käes ja mis on end diskrediteerinud ajaloos ennenägematute inimsusevastaste kuritegudega, ei saa kõrvale hoiduda vastutusest vältimatu kohtu ees.

Uued ohvrid, seekord gruusia rahva hulgast, ainult suurendavad selle partei sükoormat, mida praegu juhite juba Teie, Mihhail Gorbatsõv.

Me tunneme muret rahvaste sастuse pärast, kes peavad jätkuvalt kannatama riigi terrori all. Me pöördume Teie poole, kelle kätes on võim, mis pole võrreldav ühegi tänapäeva maailma riigi juhi võimuga:

Lõpetage terror oma rahva vastu.

Lõpetage lootusetud katsed lahendada võimu enda poolt tekitatud probleeme oma alamate elu, tervise ja vabaduse arvel. Ärge süvendage režiimi kriisi, mis ilma selletagi seisab viimsel piiril.

Veel ei ole hilja. Me loodame.

Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei nimel

ERSP juhatus

Tallinn, 10. aprill 1989

Gruusia õed ja vennad!

Kommunistliku oligarhia tšrannia on jõudnud viimse piirini. Allutatud rahvaste rahustamise impeeriumi-meetodid on end täielikult ammendanud. Sõnutate veri, mis katab paksult riigilippu, langeb võitimatult võimukandjate peale, kes sõandasid paisata vöed omaenda rahva vastu.

Õilis Gruusia rahvas, keda juba kuusteist sajandit on kaitsnud meie Issanda Jeesus Kristuse nimi, on kandnud oma vöärikust läbi arvukate katsumuste. Rahva ohvrid ja kannatused kutsuvad esile valu ja kaastunnet, kuid need pole olnud asjatud. Õigust ja õiglust ei õnnestunud hävitada ristipiinadega, veelgi jõuetumad on kumminulad ja gaasid. Tankid pole ealeski mitte kedagi veennud.

Sel raskel tunnil on meie usk ja lootus teiega. Häbi rahva timukatele. Igavene au ja mälestus neile, kes langesid vabaduse, sõltumatuse ja rahvusliku vöärikuse pühade ideaalide eest. Teie ja meie vabaduse eest!

Me vöidame.

Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei nimel

ERSP juhatus

Tallinn, 10. aprill 1989

IKESTATUD RAHVASTE RAHVUSLIK-DEMOKRAATLIKE
LIIKUMISTE IV KONVERENTS
30.IV-1.V 1989

Viljandimaa, Loodi karjamõis

Kremlis palee kiskjalikus sise- ja välispoliitikas on vene impeeriumis elavate rahvaste probleemid muutunud äärmiselt teravaks. Keskvõimu soovimatus neid lahendada on sundinud ikestatud rahvaid järjest tihedamale koostööle. Esimene suurem kogunemine sai teoks 1988.a. juunis Lvovis. Sündis uus traditsioon. Konverentside eesmärgiks on informatsiooni vahetamine, ühiste seisukohtade väljatöötamine, tegevuse kooskõlastamine ja kontaktide tugevdamine.

Loodi konverentsi organiseeris Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei. Kohapeal levis seitse rahvuslippu, mis olid reastatud ühele nõõrile geograafilises järjekorras - Eesti, Läti, Leedu, Valgevene, Ukraina, Gruusia ja Armeenia. Üritusest võttis osa 85 inimest kümnest rahvusest. Esindatud olid armeenlased, valgevenelased, grusiinlased, krimmitatarlased, lätlased, leedulased, ukrainlased, juudid, azerbaidžaanlased, eestlased ja vaatlejad Venemaalt. Kõikide rahvaste esindajad esinesid kümneminutiliste ettekannetega ja vastasid arvukatele küsimustele.

Pärast konverentsi pijulikku avamist ja rahvuslippude heiskamist said sõna grusiinlased. Anti lühike ülevaade Gruusia sündmustest, täienduseks videofilm Tbilisi veretööst. Olukord Gruusias on endiselt pingeline, rahvas pole loobunud iseseisvusest, massiliselt astutakse välja komparteist. Palju kirgi puhusid üles valimised; kõik Gruusia demokraatlikud organisatsioonid boikoteerisid valimisi, tulevikus on plaanis läbi viia alternatiivsed, oma valimised. Seni on veel mehhanism välja töötamata.

Valgevene esindaja kirjeldas vabariigis valitsevat totaalset stagnameelsust. Moskva silmis on Valgevene nagu mingi kontor kusaagil. Kahesaja-aastane okupatsioon on valgevenelased muutnud igavesti kannatajateks. 30.III 1989 andsid võimud välja ukaasi, millega keelati rahvusliku sümbolika kasutamine (trahv kuni 50 rbl.). Kiusatakse taga omakirjastuslike väljaandeid.

Ukraina esindaja konstateeris tõsiasja, et kui NSVL võib veel eksisteerida ilma Balti riikideta, siis ilma Ukrainata on see mõeldamatu. Ja Kreml saab sellest suurepäraselt aru. Vabadusvõitluse mahasurujaid iseloomustab endiselt eriline julmus ja sadism. Olukorda raskendab progressiivse intelligentsi puudumine. Iseseisvus, ainult täielik iseseisvus suudab probleemid lahendada.

Krimmitatarlaste olukord halveneb üha. Tehakse kõikvõimalikke takistusi, et inimesed ei saaks naasta oma kodumaale. Nõiteks on võimud ära keelanud müüa Krimmi tatarlastele maju, matta surinud kodumulda jne. Hoolimata suurtest trahvidest jätkuvad miitingud.

Läti esindaja peatus pärast lühielevaadet vabariigis toimuvast pikemalt valimistel. Teatavasti võttis Läti Rahvusliku Sõl-

tumatuse Liikumine valimistest osa. Enamus konverentsil osale-
nuist ei pidanud seda õigeks. Ka Lätis moodustatakse praegu koda-
nike komiteesid, mille alusel kutsutakse kokku Rahvuskongress.

Armeenias valitseb juba neliteist kuud härmiselt keeruline
olukord. Konfrontatsioon rahva ja võimude vahel on suur. Väga
palju on erinevaid liikumisi ja organisatsioone. Lääbiotsimised
ja arreteerimised ei pane enam kedagi imestama. Kuid endiselt
toimuvad demonstratsioonid ja miitingud. Süveneb iseseisvusnõue.

Leedu esindaja kirjeldas rahvusliikumise järsku tõusu ja
aktiivsust. Väga palju toimub kõikvõimalikke kongresse ja kogune-
misi. Ilmub hulk väljaandeid. Põhiprobleemiks on MRP ja selle
tagajärgede likvideerimine. Kommunistid püüavad reanimeerida oma
parteid. Kõik liikumised peale KP on iseseisvuse poolt. Kodanike
komiteede järele ei olevat Leedus vajadust, kuna leedulasi on
kodumaal 80 %. Kuid nad toetavad igati komiteede loomist Eestis
ja Lätis.

Eesti esindaja Kalju Oja (ERSP) sõnul on meie eesmärgiks
taastada Eesti ühiskond ja riik liikumiste, seltside ja organi-
satsioonide kaudu. Kuid see on pikk ja vaevaline tee. Keegi ega
miski ei too meile vabadust kuldkaandikul kätte (ka mitte MRP tü-
histamine). Tuleb avaldada pidevat survet. Suur on Eestis intel-
ligentsi osa. Väga oluline on tolerantsus. Iseseisvus tuleb püüda
saavutada parlamentaarselt, verevalamiseta.

Edasi edastas Venemaa vaatleja S. Grigorjants (ajakiri
"Glasnost") mõned teated ning rõhutas veel kord kõikide rahvaste
üheskoos tegutsemise vajadust.

Esimese konverentsipäeva lõpus rääkis Eesti esindaja Tunne
Kelam (ERSP) kodanike komiteede loomisest Eestis. Protsess on
käivitunud edukalt. Rahvas on valinud Eestis ligi 20 kodanike
komiteed, terve maa on kaetud algatustoimkondadega. On alanud
Eesti Vabariigi kodanike, nende järglaste ja kodakondsust taotle-
vate isikute kirjapanek. Teatavaid raskusi on linnades: Tallinnas
on seni valitud komitee vaid Nõmmel. Idee on rahva hulgas leidnud
laia kõlapinda ning võimude eitav seisukoht ei suuda enam asjade
käiku peatada.

Hilisõhtul vaadati videofilmi sündmustest Gruusias ja Aser-
baidžaanis.

Järgmise päeva istungit alustas Aserbaidžaanis esindaja. Juba
kuus kuud valitseb vabariigis eriolukord. Armeenlaste ja aserbai-
džaanlaste vaheline tüli on Moskva poolt kunstlikult esile kutsu-
tud ja seda püütakse pidevalt üleval hoida. Tänameks on enamuse
aserbaidžaanlasi Armeenias lahkunud, umbes 6000-7000 on neid
sinna veel jäänud. Aserbaidžaanis lihtrahvas elab härmises vile-
suses ja rumaluses (näiteks on täiesti tavaline, et kolhoosi
traktorist saab kuus 47 rbl. palka). Linnades toimuvad massimee-
leavaldused, põhiliselt nõutakse konstitutsioonist kinnipidamist.
Enamus aserbaidžaanlasi astuks röömuga NSVL-st välja, kuid hirmu
all ei julgeks poolt hääletada rohkem kui 5-10 %. Iraanis elab 15
milj. aserbaidžaanlast, keda samuti raskelt rõhutakse.

Edasi arutati väga elavalt lõppdokumendi projekte ja muid
jooksvaid küsimusi. Otsustati vastu võtta kolm avalikku pöördu-
mist. Üks käsitleb poliitilist situatsiooni Nõukogude impeeriu-

mis, teine puudutab poliitvangide küsimust ja kolmas Gruusia sündmusi. Lepiti kokku järgmise konverentsi pidamise aeg ja koht.

Konverents lõppes lippude langetamisega. Ühiselt käidi ka Halliste kalmistul, et tähistada Jüri Kuke sünniaastapäeva. Mälestuskivi juures kõnelesid Enn Tarto ja Mart Niklus.

Kokkuvõtteks võib öelda, et konverents täitis täielikult oma ülesande, vaatamata üksikutele ebakõladele ja küllalt ägedatele diskussioonidele. Ühine eesmärk - iseseisvus - suutis ühendada kõikide ikestatud rahvaste esindajad. Vaieldi vaid meetodite üle. Näiteks paisus äge vaidlus selle üle, kas Venemaa demokraatlike liikumistega on võimalik koostööd teha või mitte. ERSP seisukoht on, et impeeriumit suudame lagundada vaid kõik ühiselt ja koos.

Konverents peegeldas suurepärast ikestatud rahvaste väga rasket olukorda Nõukogude impeeriumi sees ning Kremli võimude täielikku soovimatust ükskõik milliseid probleeme lahendada. Gorbatsõvi populaarsus NSVL piirides on hääbunud.

Arvo Pesti

ARMEENIA

Rahvusliku vabadusliikumise praegune olukord Armeenias

On möödunud 14 kuud tollest õnnelikust päevast, mil armeenia rahvas tõstis häält, kaitsmaks oma viimaste aastakümnete kestel jalge alla tallatud ja usurpeeritud rahvuslikke õigusi ja enesehkust. Rahvuslikud nõudmised leidsid väljundi Karabahhi küsimuses - õiglases ja seaduslikus nõudmises taasühendada Mägi-Karabahhia Armeeniaga, pretendeerimata muidugi tulevikus vaid selle kitsa probleemiga piirdumisele. See oli esimeseks häirekellaks maailmale ja märgiks, et armeenlased pole kunagi kaotustega leppinud ega jätnud lootust kaotatud kunagi tagasi saada.

Mägi-Karabahhia taasühendamine Armeeniaga oleks pidanud olema esimeseks sammuks, rahvusliku vabadusliikumise alguseks ja edu garantiiks. Ent seda ei toimunud. Ei toimunud mitte üksi rahvusliku liikumise paratamatute nõrkuste tõttu (põhjustatud programmi puudumine, konfrontatsioon rahva ja võimude vahel, põhi-probleemide lahendamise käigus teisejärguliste küsimuste otsustamiseks vajaliku ühtsuse ja teadliku lähenemise puudumine), vaid eelkõige sellepärast, et impeeriumi türannid osutasid targemateks - nad mõistsid, et isevalitsuse kokkuvarisemine on Karabahhi küsimuse objektiivse lahenduse puhul vältimatu, kuna see saab eeskujuks teistele.

Ja mööda kogu maad läks liikvele "vabastusarmee" oma raudsetes saabastes, et kõige jõledamate ja metsikumate surveabinodega kuni vandalismini välja alistada alistamatuid ja seada sisse impeeriumile kasulik kord, tõestades sellega, et oma türannirolli on ta valmis "tões ja vaimus" täitma nüüd ja edaspidi, siin ja mujal.

Selline olukord pidi rahvuslikule liikumisele impeeriumi piires muidugi mõju avaldama, eriti armeenia rahva rahvuslikule vabadusvõitlusele, mis ühena kõige tulisematest punktidest kutsus esile küllalt äreva poliitilise situatsiooni riigis. Milles on antud olukorra raskus?

1. Bürookraatiavõrgu ja juhtivate ringkondade poolt mahitata-va maffia veelgi tugevam vastupanu. Omades mõningaid tugipunkte rahvas seas õnnestub neil rahvusliku vabadusliikumise jõude killustada ja ühtsust lõhestada.

2. Lõhe rahvuslikus liikumises on sünnitanud erinevaid ees-märke taotlevaid ühendusi, milledest igaüks püüab juhtida rah- vast oma arust õiget teed mööda ainuõigele sihile. Seda võib se- letada möödunud aastakümnetel loodud vaimse atmosfääri- ga kui ka võimude ainuvalitsusliku poliitikaga viimase 14 kuu kestel.

3. Tänu mõnedele mitte midagi andnud impeeriumipoolsetele järeleandmistele on saavutatud, et mõned elanikkonna kihid võtsid

neid järeleandmisi vastu nagu tõsiseid võite.

4. Vägivald rahvusliku vabastusliikumise keskmes seisnud isikute vastu tugevdas rahva jõuetustunnet, sünnitas pettumust ja konformistlikku mõtteviisi, järelikult ükskõiksust rahvusliku liikumise vastu.

5. Tuntud ja tundmatute isikute ning organisatsioonide poolt tõstetakse üles uusi probleeme, kusjuures igalks kaldub oma ideed kõige tähtsamaks pidama ning omab tendentsi nõrgendada ja liigendada rahvuslikku vabastusliikumist. Väljend "praegu on rahvuse tähtsaimaks ülesandeks" tuleb asendada väljendiga "praegu on rahvusliku vabastusliikumise üheks ülesandeks...".

Peab märkima, et üldrahvalikuks vabastusliikumiseks muutunud Artzahhi (Karabahhi) liikumisel pole mingeid pretensioone õiguse-tule Aserbaidžaanile. Me mõistame suurepäraselt, et Karabahhia enesemääramise küsimust ei otsusta Aserbaidžaan, vaid Moskva. Meie ainus adressaat on Moskva. Pole vaja anda voli rahvuslikele emotsioonidele, peab mõistma, et rahvustevahelised konfliktid võivad kasuks tulla vaid meile võõrale ülemvõimule.

Olukord Armeenias on äärmiselt pingeline ja ohtlik. Seda peab kirjeldama maaväerinat alates. Nüüd on kõigile selge, et Nõukogude võimud kasutasid Armeenia kohutavat maaväerinat ära vabastusliikumise vastu ja oma programmide teostamise huvides. Selle tõenduseks sai M. S. Gorbatsõvi intervjuu Jerevanis Zvartnotsi lennujaamas, kus ta kogu maailma ees ähvardas armeenia rahvast. Kogu esinemist läbisid ähvardused ja laim rahvusliku liikumise liidrite aadressil. Tema esinemist võeti relvajõududes ning sise-ministeeriumis käsuna ja asuti asja kallale. Arreteeriti liikumise aktivistid, muudeti rangemaks komandanditund. Tankide ja kumminuiadega sõdurite kohaleviimine muutus Jerevanis tavaliseks nähtuseks, mis ei äratanud enam imestust. Õhtused läbiotsimised korterites ja arreteerimised said samuti tavaliseks.

Maaväerinapiirkondades on oodata demograafilisi muutusi. Osal väljaviidud armeenlastest, eriti alaealistel orbudel, pole tulevikus võimalust kodumaale tagasi pöörduda, osa aga võib seda ise mitte soovida. Nende asemel asustatakse õnnetuspiirkonda taastamise ettekäändel muulasi.

Armeenlased moodustavad Armeenias absoluutse enamuse ja viimastel kuudel on Moskva hakanud tundma selles homogeensuses peituvat ohtu.

Maaväerinast ja komandanditunnist tingitud raskele olukorrale vaatamata ei vaibu Armeenias rahvuslik vabastusliikumine. Neis ränkades tingimustes leiab rahvas endas jõudu tulla tänavale ja võidelda oma õiguste eest, vandalismi, massiliste arestide ja mõrvade vastu, mida panevad toime taoliste meetoditega õigusriiki üles ehitada soovivad perestroikamehed, ning lõpuks - nõuda eraldumist NSV Liidust, nähes selles ainsat võimalust pääseda genotsiidist ja etnotsiidist.

Massidemonstratsioonidele tuldi 28. veebruaril, Sumgaiti veriste sündmuste aastapäeval. 8. märtsil toimus naiste demonstratsioon, olid demonstratsioonid valimiste päeval ja 24. aprillil, 1915. aasta genotsiidi päeval, sama päeva õhtul toimus miiting.

27. aprilli demonstratsiooni ajendiks olid vabariikidevahe-
liste lepingute põhjal Aserbaidžaanist saadetud materjalid, mis
olid mürgitatud. Sel päeval toimus streik vabrikus "Anuš", kus
üks tööline oli mürgituse tagajärjel hukkunud.

Valimistele vastas Armeenia tšieliku ja üldise boikotiga.
Valimiste eel levitas Rahvusliku Enesemääramise Ühendus järgmise
sisuga lendlehti:

Kallid kaasmaalased!

Armeenias on sõjaseisukord. Konstitutsioon ei toimi. NÜüd on
juba kõigile selge, et Armeenias sisse viidud eriolukorra sihiks
on sundida armeenia rahvast terrori abil rahvuslikust vabadus-
võitlusest loobuma. Nõukogude Armeenia elanikkond asub väljaspool
seadust. On olnud esimene terrori- ja arestilaine, arreteeritud
on üldrahvaliku liikumise esindajad. Arreteeritud on kaks rahva
poolt valitud saadikut. Rahvuslikku õnnetust kasutatakse ära rah-
va vastu. Demokraatlikke valimisi ei saa taolises situatsioonis
olla. Peale selle on rahvusvähemuste esindajate osalemine selle
maa Ülemnõukogu istungitel formaalse iseloomuga, kuna NSV Liidu
antidemokraatlik konstitutsioon jätab nad täiesti ilma mingistki
olulisest rollist nimetatud Nõukogus arutatavate küsimuste otsus-
tamisel.

Nagu oleme juba korduvalt veendunud, ei kaitsta meie huve
sugugi (meenutame 18. juulit).

Kutsume üles mitte ilmuma valimisjaoskonda ja boikoteerima
eelolevaid valimisi järgmiste nõudmistega:

1. Muuta ära eriolukord ja viia Armeeniasse välja igat liiki
Nõukogude väed.

2. Vabastada ebaseaduslikult arreteeritud üldrahvaliku lii-
kumise tegelased.

3. Lubada rahvuslikul liikumisel tegutseda nagu opositsioon-
nilisel organisatsioonil.

Valimised võivad toimuda uue valimiskampaania teel ainult
pärast mainitud nõudmiste täitmist.

Jerevan, 8. märts 1989. a.

Rahvusliku Enesemääramise Ühendus

Siin toodud lendleht leidis rahva poolt toetust ja saavutas
oma eesmärgi: valimisi boikoteeriti, ehkki mõningates paikades ei
õnnestunud vältida võltsinguid.

Veriseid sündmusi Gruusias ei võetud meil vastu vaikimisega.
Rahvusliku Enesemääramise Ühendus esines järgmise üleskutsega:

Kaasmaalased!

Tõstes Tbilisis sõltumatuse lipu, ajas Gruusia rahvas nurja
Moskva plaani õhutada Gruusias rahvastevahelist sõda. Mitmetuhan-
delisele demonstratsioonile kallale tunginud Nõukogude väed vi-
gastasid sadu ja tapsid kümneid süütuid inimesi, enamuses naisi

ja noorukeid.

Muutes Taga-Kaukaasia hiiglaslikuks kasarmuks, püüab Nõukogude valitsus lõmmatada rahvuste vabadusliikumist. Nõud on komandanditund kehtestatud ka Tbilisis. Arreteeritud on gruusia rahvusliku liikumise juhid, Taga-Kaukaasia on faktiliselt sõjalise kliki meelevaldas.

Ajalugu on korduvalt tõestanud, et kuni meie, õigusetud rahvad, tegutseme eraldi, on meid kerge maha suruda.

Täna peame enam kui kunagi varem aru saama, et võidame ÜHINEDES. Kui me täna ei toeta oma naabrit, keda on tabanud sama saatust, mis meidki, jäävad kõik meie üleskutsed sõprusele tühjadeks sõnadeks.

Me kutsume üles:

Kuulutama reedel, 14. aprillil Armeenias välja üldrahvalik solidaarsusstreik Gruusiaga, nõudes NSV Liidu valitsuselt:

a) Viivitamatult ära muuta eriolukord Tbilisis, Jerevanis ja teistes paikades, viia piirkonnast välja kõik karistus- ja muud väed.

b) Vabastada Kaukaasia ja NSV Liidu teiste regioonide rahvuslike liikumiste tegelased, anda kõigile mitteformaalsetele rahvuslikele organisatsioonidele NSV Liidus võimalus vabalt tegutseda.

c) Anda kõigile NSV Liidu vabastarmastavatele rahvastele võimalus demokraatlikel alustel ise oma saatust määrata.

Kutsume kõiki NSV Liidu rahvaid selle aktsiooniga ühinema.

11. aprill 1989. a.

Rahvusliku Enesemääramise Ühendus

Reas tehastes ja vabrikutes organiseeriti streike ja miitinguid, solidaarsuse märgiks gruusia üliõpilastega streikisid meie kõrgkoolide tudengid, miitinguil arutati uut verist pühapäeva - 9. aprilli. Saadeti telegramme kaastunde- ja solidaarsusavaldustega.

Tõkestada rahvuslikku vabadusliikumist Armeenias on juba võimatu, ükskõik kui julmi ja barbaarseid meetodeid ka ei kasutataks - need ei mõju enam.

Iga rahvas ja iga inimene sünnib vabana ja peab elama vabana. Vabadusest ilma jäetud rahva võitlus vabaduse eest on loomulik ja ta peab selle vältimatult võidule viima, hoolimata takistavatest jõududest.

Ametlik pöördumine.

Järgides traditsioonilist, rahva tähelepanu vabadusvõitlusele kõrvalejuhtimise poliitikat, püüdis Kreml Gruusias valla päästa rahvustevahelist sõda. Kuid gruusia rahvas ei lasknud Moskval end provotseerida ja tõstis sõltumatuse lipu.

See annab tunnistust gruusia rahva poliitilisest küpsusest ja on Kremli järjekordseks häbiväärseks lüüasaamiseks Kaukaasias. Gruusia Demokraatliku Partei kaudu tervitame ja õnnitleme

gruusia rahvast vaimse taassünni puhul, tunneme sügavat leina sadade haavatute, kümnete nõukogude okupantide barbaarsuse ohvrite pärast, avaldame oma solidaarsust gruusia rahva võitlusega ja soovime talle peatset sõltumatu rahvusriikluse taastamist. Olgu need ohvrid viimased teel püha eesmärgi - Gruusia sõltumatuse poole!

Kaukaasia õitsengu ja solidaarsuse ainus pant on piirkonna sõltumatus! Mitte ükski provokatsioon ega vägivald ei suuda Kaukaasia rahvaid sellelt sihilt kõrvale kallutada.

Saagu olema Vaba, Sõltumatu ja Solidaarne Kaukaasia!

10. aprill 1989, Jerevan
Rahvusliku Enesemääramise Ühendus

* * *

GRUUSIA

Gruusia, veebruar - aprill 1989

Viimaste kuude jooksul on poliitiline olukord Gruusias äärmiselt teravnendunud. Võimud, häiritud rahva üha suureneva osa rahvusliku eneseteadvuse ilmselt kasvust, provotseerisid 9. aprillil Tbilisis veresauna rahulikust miitingust osavõtjate kallal. Ent kõnelgem kõigest järgemööda. Kolme kuu jooksul on Gruusias peetud hulk miitinguid ja demonstratsioone, millistest tahaksime märkida järgmisi:

8. veebruaril pidas Püha Ilia õiglase Ühing Tbilisi Riikliku Ülikooli hoone ees kuningas David Ehitaja troonileasumise 900. aastapäevale pühendatud miitingu. Miitingul osalenud mõnituhat inimest nõudsid muuhulgas poliitvangide vabastamist ja Gruusia armeeloomist.

18. veebruaril korraldas Ilia Tšavtšavadze Ühing Tbilisis miitingu nõudmisega lahendada gruusia rahvusprobleemid Abhaasias. Kuna nn. Abhaasia küsimus on praegu üks aktuaalsemaid, tuleb teha väike ajalooline ekskurss.

1921. a. annekteeris bolševistlik Venemaa Gruusia demokraatliku vabariigi, millega ta oli 1920. a. mittekallaletungilepingu sõlminud. Pärast Gruusia vallutamist jagati üks kolmandik tollase Gruusia Vabariigi territooriumist Venemaa, Armeenia, Aserbaidžaanile ja selles rüpes sõjas Venemaa liitlaseks olnud Türgi vahel. Kuid peale nimetatud põliste Gruusia alade eraldamise pidasid vene vallutajad, kelle jaoks Gruusia oli traditsiooniliselt vaenlane number üks Taga-Kaukaasias, püsivate pingekollete tekitamiseks veel vajalikuks autonoomsete moodustiste loomist Gruusia

territooriumil - nii moodustati Abhaasia autonoomne vabariik, Adžaari autonoomne vabariik ja Lõuna-Osseedi autonoomne oblast. Tuleb märkida, et iga kord, kui Gruusias täheldatakse rahvusliku aktiivsuse kasvu, mängib Kreml edukalt välja autonoomsed kaardid. Nii oli ka 1978.a., kui Moskva maksis kätte "Abhaasia mässuga" Gruusiale, kes oli kaitsnud gruusia keele kui riigikeele staatust. Taoline imperiaalne poliitika on ilmne ka nüüd, kui Gruusias tugevneb kolonialismivastane liikumine. Viimase aasta kestel püüab Kreml provotseerida korratusi kõigis GNSV autonoomsetes moodustistes. Kõige edukamalt õnnestub seda teha Abhaasias, kus sugugi mitte abhaasi rahvas, vaid privilegeeritud kast denatsionaliseerunud isikuid, päritolult enamuses mitte abhaase, vaid venelasi, armeenlasi, grusiinlasi, türkklasi, pärslasi, adžeesid, kreeklasi ja teisi, kel pole midagi ühist abhaasi keele ega kultuuriga, ent kes pakuvad end välja abhaasi rahvusliku liikumise esindajatena, püüab oma Moskva peremeeste käsul õhutada gruusiavastaseid meeleolusid ja nõuab Abhaasia eraldumist Gruusiast (kusjuures Abhaasia on olnud 23 sajandi jooksul peaaegu pidevalt Gruusia riigi orgaaniliseks osaks).

Ent pöördugem tagasi tänase päeva juurde. Abhaasia massiteavehendid teevad süstemaatiliselt jultunud gruusiavastast propagandat, võltsides ajalugu ja toponüümikad ning moonutades üldtuntud fakte. See omakorda tekitab nõrdimust grusiinlastes, kellele ei anta mingit võimalust öelda välja oma suhtumist toimuvasse. Seejuures pole grusiinlastele "suletud" mitte üks Abhaasia, vaid ka vabariigi keskajakirjandus ja televisioon. Viimase aasta jooksul pole ei Abhaasias ega Tbilisis lubatud ühtki Abhaasias kujunenud olukorrale pühendatud miitingut, samal ajal on aga Suhhumis ja teistes Abhaasia linnades loodud triiphoonetingimused "abhaaside" separatistlikele kogunemistele, mis kujutab endast gruusia rahva rahvuslike õiguste üle irvitamist. Abhaasias viiakse ellu gruusiavastast kaadripoliitikat - grusiinlasi diskrimineeritakse igati, Suhhumis suleti gruusia kõrgkool, vigastatud on XII sajandi suure gruusia poeedi Sotha Rusthaveli mälestusmärk, siiani asendatakse gruusia kohanimedid abhaasia omadega jne.

Kuid tulgem tagasi 18. veebruari juurde, mil Ilia Tšavtšavadze ühing otsustas läbi viia mainitud probleemidele pühendatud miitingu. Võimud keelasid miitingu ära. Hommikul arreteriti oma korterites ühingu aktivistid Tamara Tšheidze ja Zurab Tšavtšavadze, kogunenud demonstrantide vastu kasutati esmakordselt Gruusias eriväeosi, demonstrante peksti julmalt ja paljud arreteriti. Tuleb märkida, et bandiitlikuks kallaletungiks demonstrantidele kasutati komsomoliaktivistide jõuke, kelle korrarikkumised ületasid isegi "korralvurite" omi. Kõik see kutsus esile pahameeletorni ja terve nädala jooksul kestsid Tbilisis protestimiitingud ja -demonstratsioonid, sajad ja tuhanded üliõpilased astusid selle märgiks komsomolist välja.

25. veebruaril, Gruusia bolševistliku Venemaa poolt annekteerimise päeval, korraldavad protestimanifestatsioonid kõik Gruusia mitteformaalsed ühendused - Ilia Tšavtšavadze ühing, Püha Ilia õiglase ühing, Rahvuslik-Demokraatlik Partei, Rahvusliku õigluse Liit, Gruusia Rahvusliku Sõltumatuse Partei; võimud pea-

vad kinni sadu inimesi, kuid Tbilisi kesklinnas toimub kümnetuhandeline demonstratsioon, mis lõpeb miitinguga Tbilisi Riikliku Ülikooli ees. Miitingu põhiolemus on - tunnustada Gruusia Venemaa poolt annekteerimise fakti 1921. aastal. Koostatakse nimetatud nõudmisega petitsioon ÜRO-le, alla kirjutab ligi 60 000 kodanikku.

18. märts, Abhaasia, Lõhnõ küla. "Abhaasi Rahvarinde" egiidi all koguneb umbes 5 tuhat inimest, kes võtavad vastu Põõrdumise N. Liidu valitsuse poole, kus nõuavad kuuteistkümmenda liiduvabariigi - Abhaasia moodustamist. Samal päeval organiseerib Püha Ilia Oiglaste Ühing Tbilisis miitingu KGB hoone ees; meeleväljajad nõuavad KGB kaotamist.

25. märts. Ilia Tšavtšavadze Ühing korraldab Suhhumi südalinnas sanktsioneerimata miitingu. Osavõtjad - umbes 30 tuhat inimest - mõistavad hukka 18. märtsil Lõhnõ külas vastu võetud separatistliku põõrdumise. Miiting võtab vastu resolutsiooni konkreetsete nõudmistega olukorra normaliseerimiseks Abhaasias, resolutsioon saadetakse Gruusia ja autonoomse vabariigi valitsusele. Samal päeval toimub sanktsioneeritud miiting, millest võtavad osa kõik mitteformaalsed organisatsioonid ning Tbilisi teadus- ja loominguühldsus. Miiting mõistab Lõhnõ Põõrdumise hukka.

1. aprill, Lesselidze (Gruusia ja Vene NFSV loodepiir). Ilia Tšavtšavadze Ühing korraldab taas protestimiitingu, kuna valitsus pole 25. märtsi resolutsioonile kuidagi viisi reageerinud. Ligi 3 tuhat miitingule kogunenud inimest (teed Lesselidzeesse olid suletud) toetavad nädal tagasi Suhhumis vastu võetud resolutsiooni ja põõrduvad uuesti valitsuse poole. Kell 15 tungib bussiga Suhhummisse naasvatele meeleväljajatele Bzõpi alevi kallale huligaanide bande, mida juhivad partei Gundauta rajoonikomitee esimene sekretär Ozhan (päritolult türklane) ja Abhaasia siseministri asetäitja Narmania (päritolult grusiinlane). Kallal tungivad loobivad hussi kividega ja peksavad reisijaid. Selle juures viibivad Abhaasia siseminister Tšulkov ja kaks veoautotäit erivõelasi, kes ise miitingulistele peksmises ei osale, kuid tõkestavad teed ega lase autobussil sõitu jätkata enne, kui bandiidid pole peksmist lõpetanud. Kahe tunni pärast korraldab põhiliselt parteitöötajatest ja miilitsatest koosnev bande arveteõiendamise teise bussiga, milles gruusia üliõpilased sõidavad oma kursusekaaslaste matustelt tagasi Suhhummisse. Sellel korral juba tulistatakse autobussi püssidest ja püstolitest, tulirelvadest saavad haavata kolm üliõpilast; mõlemas bussis sai kivide ja muude esemete läbi vigastada mõnikümme inimest.

Järgmisel päeval, 2. aprillil, korraldab Ilia Tšavtšavadze Ühing Suhhumis protestiaktisiooni - miitingu ja demonstratsiooni, millest võtab osa ligi 50 tuhat inimest, peaaegu pool Suhhumi linna. Kogunenud saadavad telegrammi M. Gorbatsõvile, samuti võetakse vastu resolutsioon, mis kordab 25. märtsi ja 1. aprilli miitingute nõudmisi ja nõuab lisaks 1. aprilli bandiitliku kallal tungi osaliste ja organisatorite karistamist. Otsustatakse korraldada streik.

Tähelepanuväärne on, et 2. aprillil osaleb protestidemonstratsioonil kõrvu grusiinlastega ka abhaasi noorsugu, kes koos gru-

sia eakaaslastega skandeerib loosungeid Gruusia jagamatusest, üleskutseid karistada bandiitliku kallaletungi süüdlasi jne.

3. aprillil algab Suhhumis sterik, streigivad kõrgemad õppeasutused, koolid, teater, transporditöötajad, mitmesugused ettevõtted ja tehased. 4. aprillil hakkasid streikima Gagra ja Gali elanikud. Kuna eksisteeris reaalne oht, et võimud provotseerivad rahvustevahelise konflikti, mis kahtlemata oleks andnud ettekäände vägede siisetoomiseks, võeti vastu otsus piirduda Abhaasias streikidega ja kanda võitluse raskuskese Tbilisisse, kus võimud mõistagi poleks saanud inspireerida gruusia-abhaasia kokkupõrkeid. 4. aprillil organiseeris Ilia Tšavtšavadze Ühing Tbilisis valitsushoone ees istumisstreigi ja kutsus vabariigi elanikkonda üles üldstreigile. 5. aprillil streikisid kõik pealinna kõrgemad õppeasutused, trollibussi- ja taksopargid, paljud koolid, teadusliku uurimise instituudid ja tööstusettevõtted. Streik hakkas võtma üldrahvalikku iseloomu, mis kujutab endast pretendentit nähtust GNSV ajaloos. Võimud sattusid tupikusse: nad pidid kas täitma streikijate - praktiliselt Gruusia elanikkonna kõigi kihide - konkreetseid, reaalseid ja täidetavaid nõudmised, või siis pidid tunnistama oma jõuetust ja sellega faktiliselt teada andma Kremli poolt aetavast imperiaalsest poliitikast, mille tagajärjel viivitamatult oleks tõusnud küsimus Gruusia väljastumisest NSV Liidu koosseisust.

Kuid streigi käigus nihkusid esialgsed nõudmised alguses tagaplaanile, siis aga ei figureerinud enam üldse, kuna Gruusia Rahvusliku Sõltumatu Partei kuulutas 6. aprillil valitsushoone ees välja näljastreigi kuni 14. aprillini nõudmisega, et Gruusia astuks viivitamatult NSV Liidust välja. Järgmisel päeval liitusid Põhja Ilia Oiglaste Ühing ja Gruusia Rahvuslik-Demokraatlik Partei. Ilia Tšavtšavadze Ühing, kes oli olnud üldstreigi initsiaatoriks ja pidas ise valitsushoone ees istumisstreiki, katkestas selle näljastreigi ajaks, kuna ei pidanud õigustatuks istumisstreigi jätkamist nälgijate kõrval. Ühtlasi teatati, et kui näljastreigi lõpuks, s.o. 14. aprilliks ei täideta streikijate konkreetseid nõudmisi, siis jätkatakse tähtajatut istumisstreiki valitsushoone ees kuni esitatud konkreetsete nõudmiste täitmiseni. Tuleb märkida, et streik kulges tõusvas joones 9. aprilli traagiliste sündmusteni. 8. aprillil streikis praktiliselt kogu Tbilisi.

9. aprillil kell 4 hommikul näitas nõukogude režiim veel kord oma tõelist palet - organiseeris Tbilisis valitsushoone ees ettekatsetatud massimõrva rahulike meelevaldajate kallal, kes esitasid kehtiva konstitutsiooniga garanteeritud nõudmisi. Rahuliku meelevalduse mahasurumiseks ei rakendatud mitte ükski eriväeosi, tanke ja soomustranspordivõime, vaid ka teravaksihutud sapõõrilabidatega relvastatud elukutselisi mõrtsukaid ja vähemalt kolme liiki keemiarelva, mille tulemusena tapeti vähemalt 23 ning jäi teadmata kadunuks 13 inimest (pealtnälgijate tunnustusi mõõda nähtavasti eriti julmalt mõrvatute laibad, mis sõdurite poolt autodesse tassiti ja teadmata kuhu viidi). Peale selle said enam kui tuhat inimest haavata ja mürgitada. 29. aprilliks on registreeritud rohkem kui 1200 kannatanut, kuid haiglatesse pöörduvad iga päev üha uued ja uued haiged, keda mürgitati miitingu laiali-

ajamisel ja järgnenud päevadel. Ohvrite rõhuva enamuse moodustasid neid ja eakad naised. Vene vägede tegevus oli niivõrd avalikult inimvikhakajalik, et kaasmaalaste kaitseks astusid välja Tbilisi miilitsad, keda samuti julmalt peksti ja vigastati (ainuüks Gruusia siseministeeriumi hospitali sattus 56 militantsi). Karistusväed tungisid tbilislaste korteritesse, peksid elanikke ja mürgitasid keemiarelvaga, mürgitati ka Tbilisi 1. Keskkooli ja Teatriinstituudi hooned - seal on õppetöö peatatud, kuna kümned õpilased ja tudengid, kes polnud viibinud 9. aprilli miitingul, said mürgituse hiljem oma õppeasutuses. Okupatsioonivägede terror jätkus Tbilisis ka järgmistel päevadel, kui linnaelanike mõnitamise "seadustamiseks" viidi sisse komandanditund - pärast seda tapeti üks ja sai haavata kümneid inimesi, nende seas 11-aastane pois, kes sai kuulihaava.

Vaatamata ülalkirjeldatud, isegi nõukogude nn. seaduste kisedavaile rikkumistele pole ühtki mõrtsukaist siiani vastutusele võetud. Arreteeritud on ainult M. Khosthava, Z. Gamsahurdia, I. Tseretheli ja G. Tšanthuria, kes võeti vastutusele loosungite ja sõnade eest. Seoses sellega pöördus Ilia Tšavtšavadze ühing protestiga NSV Liidu ja Gruusia NSV juhtkondade poole, samuti Prantsusmaa presidendi Mitterand'i poole palvega aidata kaasa nende vabastamisele. Ilia Tšavtšavadze ühing pöördus Rahvusvahelise Punase Risti, ÜRO, USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa LV riigipeade ja pühima Rooma Paavsti poole palvega koostada rahvusvaheline komisjon gruusia rahva vastu sooritatud koletu kuriteo uurimiseks.

Hea oleks, kui konverentsist osavõtjad pöörraksid rohkem tähelepanu uute poliitvangide saatusele.

30. aprill 1989.a.
Ilia Tšavtšavadze ühing

Poliitiline olukord Gruusias

Kreml on oma olemasolu 70 aasta jooksul korduvalt demonstreerinud, kuidas rahvussuhete teravnemist inspireerides saavutada vägivaldse liidu tingimustes oma imperialistlikke eesmärgi. Iga kord, kui Gruusias tekkis jälle rahvuslik vabadusliikumine, püüdis Kreml seda lämmatada nn. "Abhaasia küsimusega". Nii oli 50-ndatel aastatel ja 70-ndate aastate lõpus. Seda taheti teha ka 1989. a. Vastloodud "Abhaasia Rahvarinne" kuulutas oma eesmärgiks Abhaasia ANSV Gruusia vabariigist väljaastumise ja 16-nda liiduvabariigi moodustamise. Abhaaslaste (apsuitside) koosolek 18. märtsil Lõhnõ kdlas pöördus NSV Liidu Ülemnõukogu poole palvega autonoomse vabariigi staatuse muutmise kohta. Alla kirjutasid paljud Abhaasi ANSV juhid. Gruusia mitteformaalsed ühendused hindasid kiiresti olukorda ja teatasid, et see on Kreml provokatsioon. Tbilisis toimusid samal ajal miitingud, kus nõuti Abhaasia küsimuse lahendamist.

Niisuguses olukorras teravdasid miitingud rahvustevahelisi suhteid ja võisid viia uue Karabakhiani, mis viis vabadusliikumise oma eesmärgist kõrvale. 4. aprillil saatis Gruusia Rahvuslik-Demokraatlik Partei (RDP) M. S. Gorbatošovile telegrammi, kus avati Kremli kuritegelikud plaanid. Seal oli ka öeldud, et gruusia rahvas ei lase end provotseerida ja kõik Kremli poolt välja mõeldud konfliktit tagajärjed langevad talle endale.

Hinnanud olukorda, kuulutas Gruusia Rahvusliku Sõltumatuse Partei 5. aprillil valitsusahoone ees välja 10-päevase näljastreigi Gruusia tüeliku sõltumatuse nõudega, samuti nõudega vabastada poliitvangid. Seda aktsiooni toetasid GRDP, Gruusia Rahvusliku Õigluse Liit (RÖL), Püha Ilia Õiglase Ühing. Samal päeval algasid Tbilisi Riikliku Ülikooli üliõpilaste initsiatiivil kõrgemates õppeasutustes streigid Gruusia iseseisvuse nõudega. Hilja õhtul loodi Streigi Keskkomitee, kuhu kuulusid esindajad igast kõrgkoolist, samuti järgmistest rahvuslik-poliitilistest organisatsioonidest: RSP, RÖL, RDP, Püha Ilia Õiglase Ühing, Gruusia Kristlik Liit, Gruusia Helsinki Grupp, Ilia Tšavtšavadze Ühing. Streigi Keskkomitee alustas tehastes ja vabrikutest streikide organiseerimist. 9. aprilliks haarasid streigid suure osa Tbilisi ettevõtetest, samuti teisi Gruusia tööstuskeskusi. Tbilisis toimusid valitsusahoone ees iga päev mitmetuhandelised streigid. Samal ajal alustas Gruusia RDP televisioonihooone ees näljastreike ja miitinguid, iga kõrgkooli ees seisid üliõpilaste piketid. Intelligents ja Rahvarinne toetasid mitteformaalide ja tudengite nõudmisi. 8. aprilli hommikul tõi Gruusia valitsus sõjaväeosad ja siseväed linna eesmärgiga hirmutada demonstrante, kõlvata paanikat valitsusahoone esisel väljakul; soomustransportöörid ja tankid püüdsid sõita Rusthaveli prospektil, kuid inimesed heitsid nende ette tänavale ja masinad pöördusid tagasi. Samal ajal piirasid soomustransportöörid ja sõdurid televisioonimaja. 9. aprilli hommikuks olid valitsusahoone esised miitingulised ümber piiratud eriväeosadest, soomustransportööridest ja tankidest. Kell 4 algas operatsioon demonstrantide laiali ajamiseks. Mõõda väljakut sõitsid soomustransportöörid, kumminuiade ja sapõõrilabidatega sõdurid hakkasid tapma demonstrante. Kasutusele võeti keemiarelv. Huvitav, et enne seda tehti haiglates tühjaks 200 voodikohta, gruusia miilitsalt võeti relvad ära. Võimud arreteerisid M. Khosthava, Z. Gamsahurdia, G. Tšanthuria, I. Sarišvili, V. Huhunašvili. Valitsus lootis selle aktsiooniga gruusia rahvast hirmutada, kuid ta tegi valearvestuse. Linnas hakkasid streikima kõik tehased. Intelligents teatas Tbilisisse saabunud välisminister E. A. Ševarnadzele otse, et miitingust osavõtjate nõudmised olid õiglased ja et Gruusia peab saama sõltumatuks.

11. aprillil loodi Rahvuslik Päästekomitee, kuhu kuulusid RDP, RSP, Rahvusliku Õigluse Liit ja Püha Ilia Õiglase Ühing. Komitee andis välja deklaratsiooni:

Deklaratsioon

Lähtudes Gruusias kujunenud poliitilisest olukorrast Rahvuslik Päästekomitee teatab:

1. Gruusia rahva ees seisvaid poliitilisi, majanduslikke,

sotsiaalseid, demograafilisi, ökoloogilisi ja kultuurilisi probleeme saab lahendada ainult siis, kui on taastatud Gruusia oma-riiklus.

2. Gruusia iseseisvus sõltub paljuski tema poliitiliste õiguste tunnustamisest. Kõigepealt tuleb 1921. aasta 25. veebruar kuulutada anneksiooniks ja nõukogude võimu kehtestamine Gruusias - anneksiooni tagajärjeks.

3. Lähtudes eelnevast, samuti rahvuse enesemääramise kõrgetest printsiipidest, tuleb 9. aprillil Gruusias asetleidnu hukka mõista, samuti peab vabadusele püüdleva gruusia rahva mahasurumiseks kasutatud nõukogude karistusväeosi nimetama okupatsioonivägedeks.

Rahvuse enesemääramine tähendab rahvuse õigust ise otsustada, kuidas ja millal juhtida oma sisemist poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset või kultuurilist arengut ilma kõrvaliste jõudude mõjuta, korraldada ise oma saatust.

Arvestades rahvusvahelisi õigusnorme, samuti eetilisi-moraalseid norme, mõista hukka okupatsiooni-karistusvägede sissetungiga Gruusias tekitatud olukord ja märkida, et:

1. Kujunenud olukord ei ole mingil juhul esile kutsutud vajadusest kõrvaldada valitseva riigikorra vägivaldse kukutamise katse. Gruusia rahvas nõudis rahulikult protestimiitingul vabatahtlikku eraldumist liitriigist ja sõltumatu riigi loomist.

2. Okupatsiooni-karistusvägede sissetoomine Gruusiasse, eriti Tbilisisse, oli Gruusia valitsuse ja tema Moskva soosijate täieliku vastutustundetuse, konkreetse poliitilise olukorra selgitamise mittesoovimise, samuti võimu kaotamise hirmu tulemuseks.

3. Gruusia juhtkond on alates 1921. a. 25. veebruarist korduvalt tõestanud oma usurpaatorlikku loomust, mis andis end veel kord tunda 9. aprillil 1989.a.

4. Gruusia rahvast tabanud tragöödia ja inimohvrite eest on vastutavad need jõud, kellele vabadus on vastuvõetamatu nii oma olemuse kui ka sellest tulenevate järelduste poolest.

Kõik, kes kannavad vastutust Gruusias kujunenud olukorra eest, astuvad nii gruusia rahva kui ka ajaloo kohtu ette.

13.04.1989.a.

Gruusia Rahvuslik Päästekomitee

* * *

LEEDU

Poliitiline olukord Leedus

Käesoleval ajal on poliitiline olukord Leedus keeruline, täis vasturääkivusi ja pingestatud. Sellele on raske objektiivset hinnangut anda. Ent paljugi on juba selgunud ja kristalliseerunud. See annab võimaluse kujunenud olukorda iseloomustada.

Kõigepealt: Sajudis.

Me ei suuda Leedus toimuvat mõista, kui rääkides Sajudisest peame silmas Leedu Uutmisliikumise Seimi Nõukogu või isegi Seimi ennast, kui räägime, et Sajudis "sündis" 3. juunil 1988. See on suur viga.

Sajudist võib tõlgendada kitsas (Seim, Seimi Nõukogu) ja laias tähenduses. Laias tähenduses on see poliitiline demokraatlik rahvuslik liikumine, mis on haaranud kogu Leedu ning mille selgeks ja konkreetseks eesmärgiks on taastada Leedu sõltumatus - sõltumatus, mis kuulutati välja 1918.a. 16. veebruaril ja mis likvideeriti 1940.a., kui Nõukogude Liit okupeeris ja annekteeris Leedu Molotov-Ribbentropi pakti salaprotokollide alusel. Ainult nii tõlgendatud Sajudis väljendab Leedu rahva püüdlusi.

Sajudis kitsamas tähenduses ei haara kaugeltki kogu eelnimetatud liikumist. Seimi nõukogu ei esinda kõiki Leedu jõude, eriti viimasel ajal, kus eriti teravalt annab tunda politiseerumine. Lisaks sellele on palju mitteformaalseid liikumisi ja isegi parteisid, kelle esindajad ei ole Seimi nõukogus, seepärast ei väljenda tema poolt vastu võetud dokumendid, veel enam tema tegevus kogu rahva püüdlusi.

Ei maksa unustada, et Sajudises (kitsamas mõttes) on küllaltki kaalukas osa kommunistide, isegi funktsionääre, eriti provintsidest. Seim ise, rääkimata tema nõukogust, ei ole ühtlane. On neid, kes püüavad võimudega väga tihedates sidemetes olla, teevad neile järeleandmisi ja lähevad kompromissidele, mis ka justavad kogu Leedu rahva elulist huvi - saavutada mitte osaline, vaid täielik sõltumatus. Selles suunas kalduvad isegi Sajudise poolt toetatavad NSV Liidu rahvasaadikud. Seda kinnitab ka saadikute vanema, Akadeemia viitsepresidendi resolutsioon Molotov-Ribbentropi Pakti salaprotokollide avalikustamise kohta. Selles dokumendis on jõetud otse ja selgelt välja ütlemata, et nende protokollide avlikustamine üksi ei anna meie rahvale veel midagi. Meie rahva eluline vajadus pole mitte ainult protokollide kehtetuks tunnistamine, vaid ilmtingimata nende tagajärgede likvideerimine, mille esimeseks sammuks oleks nõue Leedust, samuti ka teistest Balti riikidest kindlaks määratud tähtaja jooksul okupatsiooniväed välja viia.

Selleks ajaks, kui loodi Leedu uutmisliikumise initsiatiivgrupp (3. juuni 1988.a.), oli rahvuslik-demokraatlik poliitiline liikumine Leedus juba tekkinud. Tasub meenutada selliseid fakte nagu miting Vilniuses Adam Mickiewiczzi ausamba juures 23. augustil 1987 või sõltumatu Leedu 70. juubeli tähistamine 16. veebruaril 1988.a. sõjalise piiramise tingimustes. Tähtis sündmus oli ka

14. juuni miiting Gedimnase ausamba juures, mille organiseeris Leedu Vabaduse Liiga ja kus esimest korda avalikult tõsteti Leedu rahvuslipp. Aktiivne oli poliitvangide vabastamise komitee tegevus (näljastreik), mis aitas vabastada umbes 12 poliitvangi. Kõigile on teada 28.-29. septembri miiting ja repressioonid selle vastu. Võib tuua palju fakte sündmustest, mida Seimi nõukogu ei organiseerinud ja milles ta isegi ei osalenud. Pealegi luuakse praegu lisaks juba tegutsevale Leedu Vabaduse Liigale mitmesuguseid erinevaid mitteformaalseid poliitilisi ühendusi. Leedu Demokraatlik Partei esines 5. veebruaril 1989.a. Deklaratsiooniga oma asutamisest, olles juba enne seda 1988.a. lõpus hakanud välja andma kord kuus ilmuvat ajalehte "16. Veebruar" ja veidi hiljem kord nädalas ilmuvat büllետääni "16. Veebruari Tribüün". Oma loomise-t teatas Leedu Kristlik-Demokraatlik Partei (16. veebruaril 1989). Luuakse ka teisi parteisid - rahvuslik, sotsiaal-demokraatlik. Eriti aktiivne on noorus. On loodud arvukas skautide organisatsioon (neil päevil toimub Vilniuses nende kongress), aktiivselt tegutsevad Noorte Rahvuslik Liit, naisorganisatsioon "Caritas". Tegutseb ka grupp Helsinki lepete toetuseks. Hetkel on isegi raske loetleda kõiki mitteformaalseid ühendusi ja organisatsioone. Suurem enamus neist ei oma otseseid sidemeid Sajudisega (kitsamas tähenduses).

Praegu on Leedule iseloomulik 1940. aasta suveni tegutsenud organisatsioonide taasloomine. Neid organisatsioone nimetatakse erinevalt, nad ühendavad erinevate erialade inimesi: lingviste, õpetlasi, juriste, sportlasi, põllumehi, ajakirjanikke jne. Peaegu igal nädalal taastatakse midagi.

Energiliselt tegutsevad rohelised, kes kavatsevad parteiks saada.

On loodud Kaunase Töölisliit, samuti põllumeeste liit. Toimuvad kongressid. Vaevalt leidub eluala, kus ei toimuks praegu mingit liikumist.

Leedus on rohkearvuline vaba ajakirjandus. Praegu ilmub umbes 160 nimetust, suurem osa neist on Sajudise väljaanded. Märkimisväärsamad on "Väike Leedu", "Kaunase Kaja" ja "Sajudise Teataja". Tähtsaim väljaanne "Taassünd" pole enam nii populaarne kui enne - nähtavasti sellepärast, et ta väljendab rohkem Sajudise Seimi ja tema nõukogu vaateid, kes kalduvad tihedale koostööle komparteiga. Suurt toetust omavad Leedu Demokraatliku Partei ja Leedu Vabaduse Liiga häälekandjad - ilmselt selletõttu, et nad väljendavad täpset poliitilist positsiooni ja räägivad otse.

Nii Leedu Demokraatlikul Parteil kui ka Leedu Vabaduse Liigal on selge eesmärk ja selget strateegia - Leedu iseseisvuse taastamine ilma igasuguste kompromissideta. Erinevusi on ainult taktikalistes küsimustes. Leedu Demokraatlik Partei mitte ükski ei kuuluta välja leedu rahva püüdlusi, vaid loeb oma esmaseks ülesandeks kindlaks määrata, mida on vaja teha juba täna. Üks tähtsaimaid ülesandeid on üheparteisüsteemi kaotamine. Selle partei loomine ise juba lammutab üheparteisüsteemi ja kindlustab reaalsed tingimused edasiseks võitluseks Leedu sõltumatuse eest. Teiseks põhjuseks, mille tõttu küpses vajadus luua uus poliitiline partei, olid Sajudise (kitsamas tähenduses) poolt tehtud järeleand-

mised komparteile, oht, et selline Sajudis, kes läheb rõõmuga kompromissidele, võib oluliselt kahjustada kogu demokraatlikku liikumist Leedus, mille eesmärk on NSV Liidust välja astuda.

Milline on NLKP Leedu osakonna olukord?

17. pleenum tõi pöevavalgele nn. staliniste ja stgnante. Pärast toimusid KK-s ja prokuratuuris mõningad muudatused reaktisiooni kasuks. Peale seda sattus ka Sajudis (kitsamas mõttes) tugeva surve alla. Kuid see oli ajutine nähtus. Komparteis toimub ilmne lõhenemine. Kuigi pole veel toimunud lahtiütlemist üheparteisüsteemist, pole nähtavasti mägede taga see aeg, kus okupatsioonivõim hakkab otsima väljapääsu, s.t. looma Leedu KP-d, veidi eemalduma Moskvast, hoolsamalt maskeerima oma tegevust jne. Võimalik, et ta enda päästmiseks astub koalitsiooni sotsiaal-demokraatidega. Võib-olla on positiivne artikkel sotsiaal-demokraatlikust parteist viimases "Gimtasist Kraštas" esimene selge vihje sellele. Siiani toetus kompartei Leedu osakond Sajudise populaarsusele. Lääbikukkumist valimistel ei pidanud ta suureks kaotuseks, kuna Sajudises on palju saadikuid-kommuniste, aga seda pidasid ka kommunistid oma teeneks.

Mis puutub komsomoli, siis siin on asjad tõepoolest halvad: see organisatsioon mitte ainult ei kaota pöev-pöevalt noorte huvi enda vastu, vaid ka väheneb katastroofiliselt. Hiljuti astus Kunstiinstituudis sellest organisatsioonist ühe pöeva jooksul välja 117 liiget.

Leedus nagu teisteski Balti riikides on teravad rahvusprobleemid. Leedus on loodud midagi interrinde sarnast - samas vaimus ja sama eesmärgiga "Jedinstvo" ("Jednoštá"). Tõsi, Leedus ei kujuta ta endast sellist ohtu nagu näiteks Lätis, kuid kohalike võimude ja Moskva toetusel võib palju halba korda saata. Seda näitas nende katse organiseerida korratasi Leedu Demokraatliku Partei poolt Gruusia ohvrite mälestuseks organiseeritud leinamarsi ajal. "Jedinstvo", saanud aru, et tema krahh läheneb, püüab provotseerida kokkupõrkeid. Seni pole see õnnestunud.

On kolm asja, mille ümber praegu Leedus keerlevad kõikide mõtted ja mured - valimised, konstitutsioon ja Molotov-Ribbentropi pakti salaprotokolid. Võib öelda, et neil kolmel probleemil on keskne koht kogu poliitilises rahvuslik-demokraatlikus liikumises. Suhtumine neisse toob selgelt esile kõikide parteide, poliitiliste organisatsioonide, mitteformaalsete ühenduste ja Sajudise (nii kitsas kui ka laiemas mõistes) poliitilise positsiooni, teadlikkuse ja seisukohad küsimuses, mida praegu peaks tegema Leedu rahvas, kui ta tahab saada vabaks. Teatavasti võitsid valimistel Sajudise saadikud. Leedu Vabaduse Liiga, Leedu Kristlik Demokraatlik Partei ja Helsinki Grupp boikoteerisid valimisi. Mõned nende organisatsioonide liikmed ei ühinenud boikotiga. Leedu Demokraatlik Partei ei boikoteerinud valimisi, kuid rõhutas, et need valimised ei ole juriidiliselt seaduslikud ning rahvasaadikud ei oma õigust esindada Leedu rahvast. LDP suhtumist valimistesse, mida ta ei loe demokraatlikeks (kuna valimisseadus ise on antidemokraatlik), võib tõlgendada kui üht võimalust väljendada oma vaenulikkust okupatsioonivõimude käsilaste vastu.

Nii LVL kui ka LDP toetavad seisukohta, et võimude poolt

pakutud konstitutsioon on okupatsioonirežiimi dokument. Selle kohta tehti ühemõtteline avaldus resolutsioonis, mis esitati 16. aprillil 1989.a. LDP miitingul Vilniuses.

Kõikide radikaalsete poliitiliste jõudude seisukoht Molotov-Ribbentropi pakti salaprotokollide suhtes on ühetähenduslik ja nõudmine on üks: need protokollid mitte ainult hukka mõista, vaid likvideerida ka nende tagajärjed, s.t. taastada Leedu iseseisvus. Esimene samm iseseisvuse taastamise poole on okupatsioonivõimude väljaviimine. NSVL peab kinni pidama 12. juulil 1920.a. Venemaa ja Leedu vahel sõlmitud lepingust, selles valdkonnas ei saa olla mingeid kompromisse. Kriipsutatakse alla, et ilma poliitilise iseseisvusega ei saa olla mingit muud iseseisvust.

On alust arvata, et kahes viimases küsimuses kristalliseeruvad kõigi poliitiliste liikumiste seisukohad ja saab lõpuks selgeks, kes võitleb tõesti Leedu kui suveräänse demokraatliku riigi tuleviku eest. Selles mõttes on suur tähtsus 1989. aasta suvel, Molotov-Ribbentropi sobingu 50. "juubeli" ettevalmistamisel. Ükskõik milline viga, hooletus või printsipiaalsuse puudumine võib teha parandamatut kahju. Esimene ülesanne on vältida Moskva poolset pettust.

Vene intelligentsile

Härrased!

Selle riigi ajaloos, mis on jõuga ühendanud meie rahvad, on saabunud dramaatiline hetk, kus rahvaste ebavõrdne koeksistentsimine on asetanud nad täieliku hävimise ohtu. Meil on raske leida teist näidet, kus valitsev režiim oleks niivõrd lähikese aja jooksul nii paljude rahvaste kultuurid hävinguni viinud.

Tänaseks on NSV Liit ainuke impeerium maailmas, kus plaani-päraselt surutaks peale suurriiklike assimilatsioonimeetodeid, kus rahvad on ilma jätetud igasugusest võimalusest ise lahendada oma poliitilisi ja rahvuslik-kultuurilisi probleeme. Nõukogude riik on Tsaari-Venemaalt, mida juba Lenin iseloomustas kui "rahvaste vanglat", pärinud orjastatud rahvaste allasurumise põhimõtted ja aastakümnete jooksul ellu viinud nn. rahvaste ühtesulamise kuritegelikku ideed, mis tegelikult oli katteks jõhkrale vägivaldsele venestamisele.

Viimastel aastakümnetel on impeeriumi struktuuri tugevdamise võimsa vahendina kasutatud elanikkonna kunstlikku migratsiooni põlistelt Vene aladelt teiste liiduvabariikide territooriumidele ja vastupidi - organiseeritud tööjõu värbamist nn. kommunismi ehitustele (kurikuulus BAM jt.).

Paljastavaks näiteks on artikkel sõltumatus Leedu ajalehes "Taassünd" (nr. 1/14 6.01.89), mille järgi on olemas salajane riiklik ettekirjutus hoida vabariikide pealinnades põhirahvusest elanike arv mitte üle 40 % linnaelanike üldarvust, vabariikides endis - mitte üle 60 %.

Vene NFSV-s on vähemusrahvaste assimileerimise poliitika

viinud etnilise hõvimise piirile evengid, neenetsid, ts'uktšid, mordvalased, udmurdid, komid ja mitmed teised rahvused.

Aastate jooksul, mil viidi ellu šovinistlikku poliitikat, hõvitas valitsev režiim - rahu ajal - kümneid miljeoneid mitte milleski sündi olevaid kodanikke. Ainsateks imperiumi koos hoidvateks vahenditeks said võim ja hirm. Tohutuid ohvreid kandsid mitte ainult allutatud rahvad, vaid ka vene rahvas ise, keda režiim kasutab kui rõhumise ja assimilatsiooni vahendit.

NSV Liidu juhtkonna suurriiklike ringkondade edasised katsed säilitada teisi rahvusi valitsevale vene rahvusele allutamise süsteemi viivad ainult rahvustevaheliste suhete teravnemisele, tekitavad vaenu ja viha.

Meie, NSV Liidu territooriumil elavate rahvaste rahvuslik-demokraatlike liikumiste esindajad, oleme seisukohal, et on saabunud aeg täide viia see, mis on lubatud. Rahvuste õigus enesemääramisele, mis on kompartei poolt deklareeritud tema eksisteerimise algusest peale, peab saama reaalsuseks.

Me oleme üllatunud, et vene demokraatliku ja kogu vene intelligentsi esindajad - harvade eranditega - ei ole siiani leidnud endas mehisust selgelt väljenduda rahvusküsimuses, hukka mõista vene nõukogude valitsuse poolt läbiviidav genotsiid ja vaimne rõhumine kui inimsusevastane kuritegu.

Fakt on ilmne - süsteem on kokku varisenud. Uue hoone peab ehitama uuele vundamendile. Me paneme ette ehitada see rahvusliku suveräänsuse ja sõltumatuse vundamendile, demokraatlike võigivalatusepõhimõtete vundamendile.

Kutsume üles kõiki tõelisi vene patrioote - ka neid, kes asuvad väljaspool Venemaad ja tunnevad vajadust sinna tagasi pöörduda - asuma aktiivselt, otsustavalt ja ennastsalgavalt üles ehitama oma demokraatlikku rahvusriiki. Selles püüdluses võite alati leida meie heatahtlikku suhtumist.

Euroopa Julgeoleku ja Koostöönõukogust osavõtvate riikide esindajate Viini kohtumise koonddokumendis, mis on täitmiseks vastu võetud 35 Euroopa riigi, USA ja Kanada poolt, on öeldud, et lähtudes võrdõiguslikkusest ja rahvuste õigusest ise määrata oma saatust põhimõtetel, mis on kooskõlas vastavate sätetega Lõppdokumendis, omavad kõik rahvused alati õiguse täiesti vabalt, miljal ja kuidas nad tahavad, otsustada oma sise- ja välispoliitilise staatuse üle ilma välise vahelesegamiseta ja oma äranõgemise järgi ellu viia oma poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut.

Me loeme lubamatuks olukorda, kus Nõukogude valitsus tegelikkuses ignoreerib tema enese poolt alla kirjutatud rahvusvahelisi dokumente. Me loeme EJKN dokumente rahvusprobleemide lahendamise garantiiks.

Me väljendame lootust, et vene intelligents, Venemaa demokraatlikud liikumised, kõik vene patriooidid toetavad kogu rahvusvahelise üldsuse poolt tunnustatud rahvusliku sõltumatuse ideed.

Vilnius, 29. jaanuar 1989

UKRAINA

Olukorrad Ukrainas

Rääkides olukorrast Ukrainas, võib paari sõnaga väljendades öelda, et see on väga raske. Kui teistes piirkondades toimuvad mingid muudatused, ametivõimude haare nõrgeneb, siis Ukrainast on see protsess mõõda läinud. Võimul on ikka Brežnevi-aegsed soosikud, kasutusel stalinlikud juhtimismeetodid. Ühesõnaga - Ukraina NSV on brežnevismi kaitseala, kus ei lubata raiuda ühtegi kõdunud puud, kus tehakse kõik, et ükski noor võrse ei näeks päevalgust. Meid rõhutakse endistviisi ja põhjus on siin selge. Liiga suur on Ukraina osakaal impeeriumi majanduses, liiga suur on meie rahvas, et Moskva võiks riskida ja lubada tekkida massilistel rahvuslikel väljaastumistel Ukrainas. See võiks asetada tõsisesse ohtu impeeriumi eksisteerimise ning viia tema hukuni. See tõttu tunneb impeeriumi juhtkond pidevat ohtu Ukraina ja ukrainlaste poolt ning on 71 koloniseerimisaasta vältel püüdnud hävitada ukraina rahvust.

Seda on tehtud otsese genotsiidi teel, kui vilja-aastal 1932. a. sügisest kuni 1933. a. kevadeni hukkus kunstlikult tekitatud näljahädas läbi kuni 10 miljonit ukrainlast. Tolleaegne Ukraina KP esimene sekretär Postõšev on selle peale öelnud: "Lõpuks ometi õnnestus jalga alla tallata ukraina mao pea."

Seda on tehtud ka etnotsiidi teel, mis jätkub tänaseni: vägivaldne venestamine, ukrainakeelsete õppeasutuste asendamine venekeelsetega, ukraina kultuuri tagakiusamine ja meie kultuuripärandi hävitamine, meie rahvuslike pühaduste ja meie ajaloo teotamine ning palju-palju muud.

Muidugi, praegune Moskva soosik Štšerbitski ei luba endale taolisi väljendusi, nagu tegi seda tema eelkäija 30-ndatel aastatel, aga kus on garantii, et ta nii ei mõtle? Millega muidu seletada tema lausa patoloogilist viha kõige ukrainapärase vastu - meie keele, meie kultuuri, ja lõpuks meie nii lojaalse intelligentsi vastu? Ukraina KP KK ründab ju isegi prokommunistlikku liikumist, mis loodi Ukrainas perestroika kaitseks. Mida siis rääkida veel Kristlik-Demokraatlikust Rindest, kes kritiseerib KP poliitikat, seisab kindlalt rahvusliku suveräänsuse positsioonidel, ja kelle liikmeskonna põhiosa moodustavad juba 43 aastat põranda all oleva Ukraina Katoliku Kiriku usklikud.

Üks etnotsiidi mooduseid on see, et ukraina rahvast üritatakse ilma jätta jõust, kes alati seisab iga rahva eesotsas, on rahva südametunnistus ja viib rahvast enda järel - s.o. intelligentsist. Nõukogude võimu ajal hävitati ukraina intelligentsi kolm põlvkonda peaaegu täielikult. Peale selle toimus viimaste aastakümnete jooksul aktiivne valik: need, kes omasid sõltumatuid seisukohti, kelles oli säilinud kas või kübeke rahvuslikku eneseteadvust, kes ei olnud pealaest jalatallani läbi imbutatud sellest süsteemist - nendel ei lastud Ukrainas lõpetada kõrgkooli, saada haridust, s.t. omandada intelligendi staatust ja taset. Õppisin Kiievi Ülikooli ajakirjandusteaduskonnas ja tean omast käest,

kuidas seda tehti - Üliõpilane kutsuti KGB-sse ja seati valiku ette: ta kas nõustub eluaegse koostööga KGB-s või ta heidetakse kõrgkoolist välja. Meie teaduskonnas oli isegi meie kursuse kuraator KGB major. Need Üliõpilased, nagu ka mina, kes ei saanud minna vastuollu oma südametunnistusega, eksmatrikuleeriti. Hiljem kohtus sain teada, milles seisnes tulevaste ajakirjanike esialgne töö nendes organites - pealekaebused, terved mäed pealekaebusi. Minu kohtuasjas koosnes nendest pealekaebustest tervelt üks toimekirjutati isegi sellest, et ma käisin loengutel tikitud sõrgis ja propageerisin sellega "ukraina kodanlikku natsionalismi". Nii kirjutasi need, kellele võimaldati lõpetada ajakirjandusteaduskond ja kes nüüd ajakirjanikena on kutsutud edendama perestroikat Ukrainas. Mida siin siis imestada, et "meie" nõukogude Ukraina press näeb ka praegu välja nii, nagu juhiks ajakirjanike sulge tänapäevani "Uudismaa" ja "Taassünni" suur autor.

Ent kirjanikud? Et saavutada mingeidki tulemusi ja jõuda kõrgemale, pidi peaaegu igaüks neist kirjutama kiidulaule komparteele ja Moskvale ning määrima rahvuslikku ning püha. Samal ajal kui Baltikumi intelligentid mõistab hukka Molotov-Ribbentropi pakti, esines Ukraina Kirjanike Liit KK ukaasi alusel ettepanekuga tähistada pakti 50-ndat aastapäeva Lääne- ja Ida-Ukraina "taastühinemise" tähtpäevana. Aga kes siis veel, kui mitte nemad, kirjanikud, peaksid teadma, et Ukraina taastühinemine õhtseks Ukraina riigiks toimus 21. I 1919. Ent ühendamine ja okupatsioon 1939. aastal, mida nad kavatsevad tähistada, tõi meie maale ainult verd, surma, küüditamisi, loendamatuid kannatusi ja selliseid metsikusi rahuliku elanikkonna kallal, mida ei esine isegi kõige hirksamates apokalüptilistes unenägudes. Nende massiliste metsikuste tõttu olid sajad tuhanded sunnitud minema metsa ja haarama relva, et vältida okupatsiooni vastu ja anda oma elu võitluses vabaduse eest. Kas nende luudel ja haudadel kavatseb Ukraina Kirjanike Liit tähistada oma tähtpäeva?

Selle elanikkonna osa poliitiline mankurtlus, kes idee järgi peaks olema esirinnas - see on praegu Ukrainas meie valu ja tragöödia, selles on paljude probleemide põhjus.

Kõike ülalöeldut ei tohi muidugi absolutiseerida, läbi selle kadalipu käisid ennast määrinata ja lõpetasid kõrgkooli ka mõned ausad inimesed. Käisid läbi, et pärast istuda Permi ja Mordva laagrites või vaikida ja oodata paremaid aegu. Oli ja on intelligenti hulgas ka neid, kellele geenid ja veri ei ole lasknud unustada, kes nad on ja kust nad pärinevad. Aga need kümned või isegi sajad inimesed ei paranda asjade seisust 50-miljonilises Ukrainas.

Kogu meie häda on selles, et intelligentid, läbinud selle kunstliku valiku, ei sammu rahva esireas, vaid rahva sabas. Miks Ukrainas peab praegu lihtrahvas - talupojad - kandma seda koormat, mida teiste rahvaste hulgas kannab intelligentid? Miks praegu Ukrainas ainsa organisatsiooni, kes on tõstnud sõltumatuse ja vabaduse lipu - Ukraina Kristlik-Demokraatliku Rinde liikmetest 98 % on lihtsad töölisel ja talupojad, seega inimesed, kellele pole kaotada midagi peale ahelate? Miks ühe mägiküla elanikud leidsid endas mehisust, et püstitada küla keskele mälestussammas pealdisega "Ukraina vabaduse eest võitlejatele", aga meie kirja-

nikel ei ole mehisust tunnistada, et me oleme tõepoolest rahvas, aga mitte kari, et meil oli oma sõltumatu riik ja me võitlesime vabaduse eest? Miks ükski neist ei ole tõstnud häält meie ajaloo, meie pühaduste, meie kuulsate nimede teotamise vastu ametliku kommunistliku propaganda poolt? Ma ei räägi üldsegi hiljutisest II maailmasõja järgsest rahvusliku vabadusliikumise perioodist, aga ma arvan, et kui nad tõuseksid isegi nende nimede kaitseks, kellest lahutavad neid juba sajadid, nad ei sureks ometi hirmu kätte? Kes neist on aga astunud välja hetmanite Mazepa ja Vögovski kaitseks - rahvuskangelaste, Ukraina sõltumatuse eest ja vene imperialismi vastu võitlejate kaitseks?

Selline selgrootus lubab Ukraina KP KK-1 valmistuda juurutama Ukraina venestamise kuritegelikku seadust, või nagu nad ise ütlevad - kakskeelsuse seadust. See tähendab, et ukrainlastest tahetakse teha vaimseid hermafrodiite, ilma oma keeleta, oma ajaloota ja kultuurita antropomorfseid kakskeelseid veidrikke, kes NLKP "sõbralikul" toetusel degradeeruvad üheks kõige halvemaks surrogaadiks, mida nimetatakse "venekeelseks elanikkonnaks". Inimesed kodumaata, juurteta ja ajaloota, inimesed ilma oma rahvata on lihtsalt "venekeelne elanikkond" ja kõik.

Muuseas, ükski Ukraina parteitegelane ei kasuta isegi sõnaühendit "ukraina rahvas", vaid ütleb "Ukraina elanikkond". Justnagu ei olekski meie rahvast enam elus. Nii on ka Ukraina NSV konstitutsiooniga - sirvige teda algusest lõpuni ja te näete, et üheski kohas pole mainitud ukraina rahvast. Ukraina riik, kuigi paberil, eksisteerib, tal on konstitutsioon, aga tuleb välja, et rahvast tal ei ole. Niisugused konstitutsioonid on maailma praktikas kindlasti unikaalsed.

Niisugune nurisemata vaikimine võimaldas Ukraina KP KK-1 kutsuda Ukrainasse kogemusi vahetama kõikide liiduvabariikide ideoloogiatõttajaid, et KK sekretär Jeltsenko õpetaks oma ametivendi Baltikumist ja Taga-Kaukaasiast, kuidas peab rahvast vaos hoidma.

Niisuguses raskes olukorras devalveeruvad vaikselt allaandmise suunas ka need vähesed rühmitused, kes võiksid moodustada opositsiooni. Aga inimeste grupikesed või isegi oluline osa intelligentsist ei ole veel rahvas. Meie rahvas, eriti Lääne-Ukraina lihtrahvas on sügavale juurdunud püüd vabadusele. Aga me ei rõõmusta sugugi selle olukorra üle, et näete, meie oleme need ainsad, kes kutsuvad ukraina rahvast üles vabadusele. Ei - see on meie ühine valu ja kibedus. On vaja kümneid selliseid organisatsioone nagu meie oma. Loovutaksime rõõmuga isegi võidupalmi, sest ei ole talupoegade ega müürseppade asi sõltumatuse ideede teoreetiline põhjendamine. Alustades ajakirja "Koidueelsed Tuled" ("Predrassvetnõje Ogni") väljaandmist, on kogu patriootilisuse juures meie arvates kõige tugevam see osa, kus me avaldame Baltikumil intelligentsi esinemisi. Ja ei ole lihtsatel talupoegadel seda jõudu vastu seista totaalsetele väljakutsetele KGB-sse, terrorile ja õhvardustele - seda omadust, mis kujuneb välja ainult peale mitmeaastast istumist laagris, omadust, mis peab olema poliitvangi veres. Aitäh ajakirjale "Ukraina Tund" - taolise väljaande ilmumist oleme ammu oodanud. Aga tahan jälle märkida, et

Ukraina olukorra muutmiseks on vajalikud mitte üks ega kaks, isegi mitte kümned, vaid sajad taolised väljaanded. Millal siis Ukraina intelligents võtab aru pähe? Või nii hukkubki meie rahvuse päästmise üritus?

30.04.89

Vassõl Sitško,
Ukraina Kristlik-Demokraatliku Rinde
Keskraada esimees

Kuidas edasi minna?

Kogunesime siia selleks, et läbi arutada meie rahvaste edasise eksistentsi ja arengu võimalused, probleemid, millega puutuvad kokku need ühiskondlik-poliitilised organisatsioonid, kes on oma rahva südametunnistuseks. Tuleb kõik see läbi mõelda ja otsustada - kuidas minna edasi.

Et lahendada seda küsimust, on tarvis täpselt orienteeruda praeguses ajas: millele me tuginema, mida kujutab endast riik, kus me elame, milleni see riik on jõudnud ja kuhu ta kavatses ise edasi minna, milline on riigi suhtumine erinevatesse rahvuslikesse organisatsioonidesse.

Sel teemal räägitakse palju, tegelikkus on teada, seepärast peatun sellel lühidalt:

1. Me elame impeeriumis, Vene impeeriumis kõigi impeeriumi atribuutidega - okupatsioon, kolonisatsioon ja kõigi mittevene rahvaste allasurumine vene rahva poolt. Me elame müütriigis, mis on rajatud valele, eiab valega, mis on talle vajalik nagu narkootikum ja ilma milleta tema haige organism lämbub ja teda haaravad krambid ja spasmid; riigis, mis oma kõige verisematel - kolmekümendatel aastatel löi laulu "Sellist maad maailmas teist ei leidu, kus nii vabalt hingata võiks rind!" ja laulab seda laulu tänaseni.

2. Me elame despotlikus impeeriumis, sest vaatamata kõigile ilusatele sõnadele iseloomustab üheparteilise kontrollimatu ja piiramatut võimu süsteemi olemust kõige täpsemini sõna despotism.

3. Me elame haiges, lagunevas, ja kuigi veel tugevas, siiski kuristiku äärel seisvas impeeriumis. Me elame impeeriumis, mis on tõestanud oma elujõuetust, ja mis on kõikidel elualadel jõudnud katastroofilisse seisundisse. Põllumajandus, majandus, elustase ja sotsiaalne kaitstus, ökoloogia, vaimne kultuur - kõikjal katastroof. Teda pole nii kaugelt viinud mitte poliitiline opositsioon, mitte ühiskondlikud organisatsioonid, mitte "dissidendid" ja muud "rahvavaenlased", sest reaalselt jõudu nad selles impeeriumis ei omanud, vaid NSV Liidu kommunistlik partei, tema tuusad, kelle pärusmõisaks see impeerium on.

4. Ja lõpuks - kuidas see riik, milles me elame, kavatses

edasi minna? Vastus on lihtne - ikka sama vale ja pettusega. Ainult et hunt püüab nüüd lambanahka selga tõmmata. Erinevus on üksnes selles, et vana sirgjooneline vale, mis on ennast kompromiteerinud, ei vasta tänapäeva nõuetele ega funktsioneerigi enam, vahetatakse uue vale vastu, et maailmale puru silma ajada. Luuakse uus müüt "NSV Liidu demokratiseerimisest". Impeerium otsib väljapääsu tupikust: on ju tarvis kätte saada abi Läänest, aga ka demokraatiat ei saa lubada - see oleks lõpp. Ja väljapääs leitakse - Gorbatšovist luuakse "hea tsaari" illusioon, pakutakse Lääsnele "sõbdaks" demokratiseerimist. Näiteks: oleksid nagu toimunud demokraatlikud valimised. Ja kui Lääs tõepoolest kas või osaliselt seda uskus, kui otsustada ütluste järgi, mida nõukogude ajakirjandus sellise triumfiga tsiteeris, siis pole sellised analüütikud krossigi väärt, sest valimiste võltsimine on silmnähtav. 87 % saadikutest on kommunistid + 5 % komnoored, s.t. 92 % valitud koosseisust on selle partei esindajad, kes hävitas kunagi miljoneid inimesi, orjastas kümneid rahvaid, juhtis kõiki viletsusse ja kaosesse. Vaadake nüüd, Lääsne inimesed: kui palju me ka verd ei lasknud, mismoodi me ka inimesi ei mõnitanud, kuid nüüd andsime neile vabaduse ja nad hääletasid jälle üksmeelselt meie poolt. Kui see oleks tõsi, tähendaks see ainult üht - nõukogude rahvas on sellest vabadusest aru kaotanud. Kuid, Jumalale tänu, nii see pole. Lihtsalt valimised olid võltsitud, küll väikese "kriginaga", aga kõigi müüdidiloomise reeglite järgi.

Ja kogu seda kära "demokratiseerimise" ümber saadab drakooniliste seaduste vastuvõtmine: miitingute ja demonstraatsoonide keelamisest, valimistest, isegi valitseva korra muutmise soovi keelustamisest, kriitika - s.o. diskrediteerimise - kohta ja teisest, mille kõrval isegi stalinlikud seadused näivad humansetena.

Kõigi nende seaduste ideeks on välja peksta vaim ja mõte kõigist mitteformaalsetest organisatsioonidest ja parteidest, võtta neilt ära tegutsemisvõimalus ja -õigus või ajada rahvuslikud liikumised põranda alla. Peale seaduse väljaandmist mitteformaalsete, s.o. kommunistliku valitsuse poolt ametlikult tunnustamata organisatsioonide kohta nähtavasti nii ka läheb. Aga peale ajakirjandusseaduse ilmumist, kus saab olema lõik mitteformaalsete väljaannete kohta, saab neid ajakirju välja anda ainult sõgaval põranda all. Mitte ainult et ei saa enam tegutseda, vaid sunnitakse ka vaikima.

N. Liit tahab saada küll õigusriigiks, kuid seadustades eelnevalt stalinlikud tegutsemismeetodid, mida praegu kritiseeritakse kui ebaseaduslikke. Omades nüüd Gorbatšovi seadusi võib stalinism tegutseda tšiesti seaduslikult, asetades end nn. õigusriigi raamidesse. Neisse "seaduslikesse" raamidesse ei mahu ainult need organisatsioonid, kes ei kuulu kompartei või selle formeeringute juurde.

Kõik need konstitutsiooniparandused, kõik need seadused annavad tunnistust sellest, et me ei lähe mitte demokraatlikus mõttes õigusriigi poole, vaid seadustatud seadusetuse, despootia juriidilise kindlustamise poole.

Kuna praegu pole veel toimunud otseseid ja avalikke arreteerimisi

rimisi, siis maailm ei suuda v arilisel hinnata kogu vastloodud seaduste "v olu", nende tagaj rghi tulevikus, nende seaduste kasulikkust elanikkonna hirmutamisel, rahvaste hoidmisel hirmu k u- sis. See on raudne kinnas, mis vajaduse korral pigistab - vähem või rohkem, aga pigistab kindlasti. Seadus miitingute ja demonst- ratsioonide keelamise kohta, mis selles Gorbats ovi juriidiliste p arlite seerias ühena esimestest vastu võeti, on astunud tegevus- se ja kogu selle mõte paistis nagu peeglist Tbilisi sündmustest, kui relvastatud karistussalgad tapsid rahulikke elanikke ja rel- vituid gruusia rahva poegi ja tütreid.

Selline on praegu olukord impeeriumis, kus me elame. Mida me siis peame tegema, kuidas edasi minema? Kuna me oleme impeeriumi rõhumise all, siis ei seisa meie ees niivõrd eesmärgi valiku probleem (sest kõigil r hututel on üks ja sama lõppeesmärk - saa- vutada sõltumatus), kuivõrd probleem vastu pidada riigi karistus- aparaadi surve tingimustes. Ja isegi mitte niivõrd vastu pidada (see iseenesest annab vähe), vaid t isv artuslikult tegutseda, organiseeruda, omada võimalust reaalselt mõjutada oma isade maa saatust ja oma rahva arengut, teostada poliitilist võitlust v rd- setel alustel.

Esimene positiivne moment on juba selles, et me eksisteerime - poliitilised organisatsioonid, kes seisavad kindlalt ja print- sipiaalselt oma rahvaste poliitilise sõltumatuse eest, kes t p- selt ja ühemõtteliselt teatavad, et rahva t isv artuslik eksis- tents on võimalik ainult omariikluse tingimustes, sealjuures nii- suguses sõltumatus riigis, kus võimu juures seisavad terved rah- vuslikud jõud. Positiivne on see moment seetõttu, et hoolimata sellest, et me oleme okupatsioonilisest kommunistlikust parteist arvukuselt mõnevõrra väiksemad, v ljudame oma rahvaste huve ja p hasid soove just meie, mitte nemad. Me oleme oma rahva südame- tunnistus. On ju p  dulus rahvuslikule sõltumatusele v rdv arne rahvusliku väarikuse, au ja uhkuse tundega. Võib täie õigusega öelda, et kui kellelgi puudub soov olla sõltumatu, siis ei ole tal ei väarikust, au ega uhkust. Milline au või eneseväarikus võib olla orjal? Rahvas, kellel on sellised organisatsioonid, omab täielikku õigust mitte pidada end orjadeks. Miks ma alusta- sin sellest, et juba meie olemasolu fakt ise on positiivne mo- ment? Aga sellepärast, et meil juba Ukraina Kristlik-Demokraat-liku R nde tekkimise fakt ise kutsus esile terve tigiduse, laimu ja pealetungide valingu. Me oleme ju esimene ja seni ainuke (kui mitte arvestada hiljuti loodud ajakirja "Ukraina Tund" toimetuse kolleegiumi) organisatsioon Ukrainas, kes kindlalt seisab sõltu- matuse positsioonidel.

Meie vastu alustasid kriitika- ja laimukampaaniat mitte ainult ametlikud võimud UKP KK juhtimisel, kes teatasid, et me oleme ideeliselt kahjulik vool ja seepärast on tarvis meid üks- kõik milliste vahenditega h vitada, vaid ka mõned kollaboratsio- nistlikud grupeeringud, kes ise esinevad kui lojaalne opositsioon ja kes selleks, et tõestada oma lojaalsust, hakkasid meid s udis- tama natsionalismis, selles, et meie, r hkides t tt, seame l bgi alla inimesi, kes tulevad meie lippude alla, ja sellega kogume materjali KGB jaoks. See on vale. KGB leiab enda jaoks ohvreid

alati, isegi kõige sügavama vaikuse ajal, ja muuseas rohkem kui praegu. Kui me loovutame kagebistidele õiguse rääkida ja ise vaikime, hakatakse meie üle kohut mõistma selle eest, millest me mõtleme. Ja kui me loobume mõtlemisest, mõistetakse meie üle kohut selle eest, et me olemas oleme, kuid ajaloo õppetunnid ei õpeta nähtavasti mitte midagi konföderalistidele, kes selleks, et nagu nad ise ütlevad, mitte anda materjali KGB-le, tasapisi evolutsioneeruvad "juhtiva NLKP uute otsuste" heakskiitmise voolu vette, saavad poliitilisteks onanistideks, mida nõukogude võimule tarvis ongi. Aga meie aadressil sajab peale väljamõeldiste ja laimu ka süüdistusi rahvusliku liikumise lõhestamises, kuna me eraldusime üldisest kollaboratsioonistlikust koorist oma sõltumatus-ideega. Kuid ükski rahvas Euroopas pole kollaboratsioonitõttu nii julmalt kannatanud kui ukraina rahvas. Ja kui me praegu, kohe alguses ei hävita kollaboratsioonistlikke meeoleolusid, ei kuuluta sõda konföderalismile ja autonomismile, siis me kui rahvus, kui natsioon kaome maakeralt.

Surve meile on tohutu ja jõud on ebavõrdsed. Totaalsed väljakutsed KGB-sse õnnestavad meie jõude. Me eksisteerime juba pool aastat, meil on juba ammu üle tuhande liikme, aga me pole ikka veel kindlad, kas meid ei hävitata. Kuid vähemalt ühes oleme me kindlad - parem me hukkume kui organisatsioon või läheme üle põrandaalustele töömeetoditele, aga kollaboratsioonismi - nagu teised grupeeringud - ei kaldu me kunagi. Ja isegi kui riiklik karistusaparaat meid purustab, siis tekib meie rusudele uus organisatsioon, kes on meiega identne, kuna pole puhtamat, tervemat ja ülevamat ideed kui meie rahva vabaduse idee.

Kuidas me siis ikka peaksime edasi tegutsema? Tulevikuperspektiivis kangastavad meile kaks teed:

1. Esimene võimalik sündmuste arengutee, mida peegeldab meile lähim ajalooline perspektiiv, on optimistlik.

Kuna kogu sotsialistlik süsteem on praegu kriisiseisundis, siis sõltub tema ellujäämine või agonia pikendamise paljuski demokraatliku maailma tõostuslikult arenenud maade suhtumisest temasse. Need aga pole hoopiski huvitatud totalitarismi tugevdamisele kaasaaitamisest, vaid nõuavad abistamise eest vastutasuks liikumist demokraatia poole, inimõlulise ühiskonna poole. Mõningad sotsleeri maad on juba alustanud liikumist selle suunas. Jugoslaavias näiteks on eratootmissektor oma õigustes täielikult võrdsustatud riiklikuga, Ungaris on loodud juriidilised tagatised mitmeparteilise pluralistliku süsteemi loomiseks. Poolas on sellele lisandunud ka ametiühingute seadustatud pluralism. Kui lähutada sellest, et NSV Liit küll vaevaliselt, ent paljude küsimuste lahendamisel siiski järgneb nendele riikidele mitmeaastase mahaajämusega, siis on lootust, et maailma ühiskondlik-poliitilise surve all loob ka Nõukogude Liit kolme-nelja aasta pärast eeldused mitmeparteisüsteemi tekkimiseks. Selleks ajaks võivad meie organisatsioonid võimude poolsete represioonide puudumise korral tugevatele jalgadele tõusta, s.t. saada parteideks, kes suudavad reaalselt ja suures ulatuses mõjutada oma rahvaste saatust ja seista poliitilise võitluse eesotsas.

2. Teine võimalik tee sündmuste arengus - ja nähtavasti

reaalsem tee - on liikumine õigusliku gorbatsšovismi, s.o. seadustatud stalinismi poole. See on süsteem, milles pole kohta teisi-timõtlemisel, opositsioonil ega kellelgi peale kommunistliku partei, pole kohta sõltumatutel väljaannetel.

Sellised maad nagu Poola ja Ungari, kes liiguvad demokraatia poole järk-järgult, on terviklikud maad ühtse rahvaga. Aga NSV Liit on impeerium ja kui tema hakkab demokratiseeruma, siis tähendab see talle kui impeeriumile ühte - lõppu ja kadu, sest pole olemas rahvast, kellele oleks miski kallim kui vabadus ja püüd sõltumatusele. Seepärast ei saa ükski impeerium eksisteerida muidu kui terrori ja vägivald abil. Niipea, kui ühiskond demokratiseerub, kisuivad tserntrifugaalsed rahvuslikud jõud impeeriumi tükkideks. Seda protsessi võib NSVL jälgida Jugoslaavias, kus demokratiseerimine algas varem. Sama protsessi saavad nad jälgida ka omal maal peale terrori ja repressioonide mõningast nõrgenemist. Ja seepärast, kui Ungaris võetakse vastu seadus mitmeparteilisuse kohta, siis NSVL-s võetakse vastu seadus kriminaalkaristuse kohta soovi eest muuta olemasolevat ühepartei-süsteemi.

Täisväärtuslikuks arenguks vajavad rahvad demokraatlike protsesside pöördumatuse garantiid. Ja kui impeeriumi juhtkond otsustab oma firmalt Gorbatšovi sildi maha võtta, lugedes selle eksperimendi ebaõnnestunuks, siis ei maksa vabaduse nurjumise eest mitte Gorbatšov oma kaaskonnaga, vaid maksmata hakkavad tuhanded rõhutatud rahvaste edumeelsed esindajad.

Mida siis teha, kui repressioonid tugevnevad ja meie organisatsioonid parandseeritakse? Siin on samuti kaks teed.

Kas seista lõpuni, kuni meid kõiki istuma pannakse ja kuni vastremonditud Permi ja Mordva laagrid meiega uuesti täidetakse - siis näeb maailm lõpuks kogu selle süsteemi kisendavat ebainimlikkust ja mõttetust.

Või teine tee - massirepressioonide alguses minna kohe põranda alla. Ja ettevalmistusi peab tegema juba praegu. Need, kes pole KGB poolt "luubi alla võetud", ei tee praegu mingeid samme, neid pole millegi eest represseerida, neid on raske ära tunda. Need inimesed - erinevalt ametlikest liikmetest - ei kirjuta praegu kuhugi sisseastumisavaldusi ja momendil ei tegutse, nii et neile pole millegi eest küllge hakata. Neid ei saa praegu keegi nimetada põrandaaluseks - juriidiliselt nad seda polegi. Need on lihtsalt inimesed, kelles elab teadmine, et kui aeg näitab oma sünget palet, siis ei tohi rahvast ilma moraalse toetuseta stiihia meelevaolda jätta.

Ja kui neid, kes on KGB "snaiprite" sihikul, ära korjama hakatakse, astub tegevusse meie "varikabinet" - nendega saavad võimud rohkem vaeva näha kui meiega, kes me oleme silma all.

Täpselt samuti, nagu nad on raskustes meie Ukraina Katoliku Kirikuga, mille nad oma repressioonidega põranda alla ajasid ja millega juba 43 aastat lootusetult võitlust peavad, kusjuures suurem jagu ametlikult registreeritud konfessioone alluvad juba ammu enam või vähem nende juhtimisele. Igasugune põrandaalune tegevus on seotud suurema riskiga, nõuab rohkem julgust kui avalik võitlus, kuid meie arvame, et võimalikul sündmuste arengul halvemas suunas on see mõõdapäädsmatu ja sellest on vaja mõelda praegu. Kui

sündmuste areng läheb optimaalset rada, demokraatia teed, siis ei teki pörandaaluse järgi vajadust ja ta jääbki justkui olematuks, sest ta ei astu kunagi tegevusse. Ent kui sündmused pööravad le-gaalsete organisatsioonide poole oma kõige süngema külje, kas on meil siis, lahkudes lavalt, õigus jätta oma rahvaid ilma sellest toest, mis hoiab üleval ja liidab rahvast, ei lase tema enesetun-del langeda, külvab temasse lootust, et on olemas jõud, mis on suutelised isegi nendes tingimustes tema eest võitlema, teda kaitsma? Mis oleks juhtunud, kui meie kirik poleks omal ajal ette näinud sündmuste kurba arengut, mil kõik avalikult teenivad hin-gekarjased ja piiskopid arreteeriti või sunniti lavalt lahkuma? Mis oleks saanud lääne-ukrainlastest, kui poleks olnud seda tuge, mis andis inimestele jõudu ega lasknud meil degradeeruda, andis meile lootust, hingetugevust ja usku homsesse? Kui seda kõike poleks olnud, oleks Lääne-Ukraina oma "arengus" Ida-Ukrainale arvatavasti juba järele jõudnud.

Antud küsimus ei kuulu muidugi siin nõupidamisel arutamise-le. See poleks mõistlik. Ma lihtsalt ütlesin oma mõtted välja ja kui keegi oma südames meiega nõustub, ei saa sellest keegi teada, isegi mitte mina.

Kui sündmused lähevad edasi nii nagu seni, seisavad täna meie organisatsioonide ees mõned põhiülesanded, mille hulgas on peamine järjekindel terve rahvusliku eneseteadvuse, rahvusliku uhkuse, isamaa-armastuse ja sõltumatusepüüdluse kujundamine rahva hulgas. Selles on Ukrainal suur teoreetiline abi Baltikumi rah-vastest, kellel on nimetatud valdkonnas rohkem tehtud ja kes on meist kaugemale jõudnud.

Teine perspektiivülesanne on töö noortega. Ajalugu seisab järsu murrangu hakul. Meil pole õigust läheneda sellele murran-gule nõrkade ja väikesearvulistena, omamata suurt jõudu, sest me vastutame oma rahva eest. Vana põlvkond, kes isiksustena kujunes repressiooniaastail ja oma enamuses on hirmust haaratud, on sel-les halvaks abiliseks. Tulevikule mõeldes tuleb peamine panus asetada noorte rahvuslik-patriootiliste organisatsioonide loomi-sele. Noorus - see on meie rahvaste tulevik. Mõeldub veel veidi aega ja nad on koos meiega, vahetavad meid välja. UKDR tegi Uk-rainas esimesed sammud selles suunas. Rinde juurde loodi noorte organisatsioon "Plast". Kuigi me oleme Baltimaadest maha jäänud, on hea seegi, et jää hakkas liikuma ja mägedes toimus mitmepeeva-ne noortelaager sini-kollase rahvuslipu all. Ehkki need esimesed kolmkümmend noorukit, kes ei kartnud sinna sõita ja kes pärast kõndisid uhkelt selle tuules lehviva lipu all läbi metsa ja küla, nägid välja nii kaitsetuina selles totalitarismi kõrbes, milleks Ukraina on muudetud - kuid nimelt selles näilises kaitsetuses on meie jõud tulevikus.

Ja kolmas perspektiivne tee on koostöö kirikuga terveil rah-vuslikel alustel. Meie mitte ammuses ajaloos on see juba kandnud väga head vilja, meil Ukrainas on tarvis jälle püüda saavutada seda taset, mis oli 50 aastat tagasi, kui rahvuslik kirik ja rah-vuslik vabadusvõitlus olid praktiliselt identsed ja lahutamatud. Väga palju vaimulikke ja nende lapsi suri vaprate surma võitluses oma rahva vabaduse eest või hukkus nõukogude vanglate müüride

vahel. Hëlge mälestus neist elab rahva hulgas siiani. Meie kirik kasvatas võitlejaid, aga mitte orje, ja nimelt see aitas tal 43 aastat põranda all vastu pidada.

Mis ka meiega elus ei juhtuks, me peame meeles pidama, et vastutame oma rahva eest!

Vassõl Sitško,
Ukraina Kristlik-Demokraatlik Rinne

Ukraina olukord 1989. aastal

Territoorium 604 tuh. km²

Oblasteid 25, rajoone 480

Elanike arv 51 milj. (linnades 35 milj., maal 16 milj.)

Ukrainlasi 36,5 milj. (73,6 %), venelasi 10,5 milj.,

(21,1 %), muud rahvused (5,3 %): valgevenelasi 400 tuhat,

moldaavilasi 300 tuhat, poolakaid 250 tuhat, bulgaarlasi

240 tuhat

Vanuse järgi: kuni 16 a. 11,9 milj., 16-59 a. (tõõvõii-

meline osa) 28,6 milj., üle tõõvõimelise ea 10,5 milj.

1. Ökoloogiline seisund.

Rahvavaenuliku poliitika tulemusena on ökoloogiline olukord Ukrainas kriisiseisundis. Sõjaeelisel perioodil, kui NLKP juhindus tuntud mitsurinlikust loosungist "me ei pea ootama looduselt armuande", püüti loodust alistada. See püüdlus väljendus mitmesugustes ettevõtmistes, kaasa arvatud korralduses külvata kogu Nõukogude Liidu territooriumil koksagõssi ja sorgot, olenemata kliimatilistest tingimustest. Pärast sõda kästi külvata maisi. Absurdsete eksperimentide ulatuse määras ära totalitaarse võimu jõud.

Metsade maharaiumine Lääne-Ukrainas (eesmärgiga jätta metsavennad ilma looduslikest peidukohtadest) põhjustas esimese ökoloogilise katastroofi: vihmavesi, mida puud varem kinni pidasid ja mis aeglaselt voolates niisutas maad ning aitas kaasa taimekasvule, hakkas moodustama tugevaid voolusid. Need voolud pesid välja huumuse, mis oli mägede nõlvadele moodustunud paljude aastasadade jooksul. Tekkisid vägevad üleujutused, mida varem polnud Karpaatias kunagi olnud. Hruštšovi valitsus uhkustas 30 miljoni hektari evitamisega Kasahstanis, aga Ukraina Karpaatias ja Ees-Karpaatias muudeti üle 30 miljoni ha viljakandvaid maid viljatuks kivipaljandiks.

Teise ökoloogilise katastroofi kutsus valitsus esile laiaulatusliku melioratsiooniga. Taltsutamatus püüdluses otsese, käegakatsutava kasumi järele hakati soostunud alade kuivendamise

teel külvipinda suurendama. Jõed muutusid isoleeritud veeniredeks ilma niiskete jõeäärsete aasadeta ja hakkasid ära kuivama. Valitsusele alluvas ajakirjanduses nõukogude eesrindlikule tehnikale ja agronoomiale avaldatud kiidulaulude saatel kaovad Ukrainas tuhanded väikesed jõed, mis jootsid nii meie maad kui ka meid endid puhta veega.

Kolmas ökoloogiline katastroof on seotud Dnepri basseiniga. Ukraina loodusrikkuste, eelkõige aga maavarade kiiremaks kasutuselevõtmiseks ehitab NSVL valitsus Dnepril veejõujaamade kaskaadid. Selleks luuakse niinimetatud mered. Need ulatuvad sadu kilomeetreid piki jõgesid. Vee alla jäävad tuhanded hektarid viljakandvat maad, veel rohkem jää vee alla kõrge saagikusega aasasid ja karjamaid, kümned külad asustati ümber oma ajaloolistelt paikadelt, vee alla jäävad ukraina rahvuse tekkimise ja kujunemisega seotud ajaloomälestised. Kuid ka see pole veel kõik. Tõkestades veevoolu hiiglaslike tammidega rikkusid ehitajad hapnikuvahetuse režiimi vees, mis põhjustas sinivetikate levimise ja viis kalade arvukuse järskule vähenemisele. Laiad "mered" uhuvad ära pehmeid kaldaid, lained uhuvad ära viljakandvat pinnast ja kannavad seda veehoidlatesse. "Mered" laienevad ja muutuvad madalaks, lõpuks saavad neist hiiglaslikud haisvad lombid.

Järgmine ökoloogiline katastroof, mis on praegu kõige viimane ja kõige tuntum, toimus Tšernobõlis. Kuid kellelegi ei ole teada katastroofi edasised tagajärjed. Teadlaste seisukohad selles küsimuses lähuvad lahku. Kuid selge on üks: katastroofi seni veel varjatuks jäänud osa kujutab endast sugugi mitte väiksemat ohtu kui see, mis on juba nähtavaks saanud. Mõningane avalikustamine aitas kindlaks teha fakti, et Ukraina aatomienergeetika ei allu vähimalgi määral Ukraina NSV valitsusele. Moskva suhtub Ukrainas NSV valitsusse mitte nagu võrdsesse partnerisse, vaid nagu omaenda piiramatut võimu objekti. Tšernobõli katastroof polnud veel lõppenud, aga Hmelnitski oblastis alustati juba kahjulike jätmete hoidlate ehitamist, kusjuures neid veetakse sinna kokku peaaegu kogu Nõukogude Liidu Euroopa-osast.

Ökoloogiline olukord Ukrainas on Euroopa kõige halvem.

2. Majanduslik olukord.

Asjatu oleks otsida Ukraina majanduses uutmise käigus toimunud muutusi. Sõnad on uued, kuid teod on jäänud endisteks. Nii nagu Ukraina majandus oli, nii on ta ka praegu kohandatud teiste vabariikide ja rea sotsmaade vajaduste rahuldamiseks.

Millisest majanduslikust suveräänsusest, millisest UNSV majanduslikust iseseisvusest saab olla juttu, kui ametlikel andmetel ainult 5 % tööstustoodangust on vabariiklike juhtorganite käsutuses. Meid lohutatakse perestroika üldpõhimõtete projektiga, mille kohaselt Ukraina alates kolmeteistkümnendast viisaastakust hakkab vähehaaval suurendama oma majanduslikku suveräänsust kuni 42 protsendini.

Kuid suveräänsus kas on või teda ei ole. Igasugused poolikud lubadused pole midagi muud kui katse pidurdada rahvuslikku vabadusliikumist, mis on ärkamas rahvamassides.

Praegu on meie rahvale tagatud õigus toota, mis aga puutub tarbimisse, siis siin rahuldatakse eelkõige teiste vajadusi.

Tootmise taseme ja tarbimise taseme vahel on praegu ilmne mittevastavus.

Ukraina, kelle elanikkond moodustab alla 20 % kogu NSVL elanikkonnast, toodab üle 1/3 A-grupi toodangust, s.o. tootmisvahenditest, mõningatel juhtudel isegi poole või rohkem. Terase ja rauamaagi tootmises ühe elaniku kohta on Ukraina esimesel kohal maailmas. Ukraina on NSV Liidus spetsialiseerunud rasketööstusele. 1987. aastal moodustas A-grupi toodang 72,2 % ja B-grupi toodang 27,8 %. Taolise praktika tulemusena on elanikkonna varustamine toiduainetega mitteküllaldane.

1987. aastal tarbiti lihasaadusi ühe elaniku kohta 67 kg (91,6 % soovitatud normist). Võib jätta mulje, et selles osas on olukord rahuldav. Kuid statistikaga tegelevaid asutusi ei saa usaldada. Praegune arvutusmeetodika annab tarbimise taseme kohta tegelikkusest suuremad arvud, rääkimata sellest, et VNFSV-s ja Valgevene NSV-s tuleb elaniku kohta 71 kg liha tapakaalus, Balti vabariikides 84-90 kg, meil on aga see näitaja turufondi arvel 33 kg, mis on 8 kg vähem kui NSVL-s keskmiselt ja 12-14 kg vähem kui VNFSV-s ja Valgevene NSV-s.

Milleks seda tehakse? Tegemist on vana stalinliku trikiga: näidata Ukraina kõrget elatustaset. Kuid ei maksa olla naiivne. Eesmärk on kaugeleulatavam: pumbata Ukrainast välja ka need toiduained, mis tagasihoidlike vahendite juures toodetakse. Näiteks viimase 15 aasta jooksul on teravilja tootmine Ukrainas suurenenud 18,3 %, aga riiklik kokkuost 30,5 %, liha osas 1986. aastal võrreldes 1985. aastaga vastavalt 5,1 % ja 8,0 %.

Näib, et kommentaarid on liigsed, kuid asju tuleb siiski nimetada nende õigete nimedega, et ei korduks unustamatu 1933. aasta.

Ei maksa selles kõiges süüdistada üht või kaht inimest. See nähtus on kolonialism oma vanade ja uute meetoditega. Kas ei iseloomusta olukorda küllalt ilmekalt see, et Ukraina panus üleliidulisse fondi suurenes 1987. aastal võrreldes 1981. aastaga 35 %, aga turufondid, s.o. need, mille kaudu varustatakse meie elanikkonda, suurenesid ainult 17 %. Või probleem suhkruga. Ukraina toodab 60 % üleliidulisest kogutoodangust. Nii et peaks nagu jätkuma. Kuid Ukraina elanikkond saab vastavalt NSVL kaubandusministeeriumi korraldusele ainult 96 % sellest kogusest, mida vabariik oli palunud (suhkrut antakse talongidega), jahu antakse 99 % (sealjuures toodetakse teravilja umbes üks tonn elaniku kohta), soola 97 % jne. Samamoodi on lood ka teiste toiduainetega.

Parem pole olukord ka Ukraina elanike varustamisel tööstuskaupadega. Näiteks 1987. aastal oli Ukraina oma varustatuselt tolmuimejate ja fotoaparaatidega 6. kohal 15 vabariigi seas, kulladega 8. kohal, magnetofonidega 8.-9. kohal (koos Kirgiisiaga), jalgratadega 9. kohal, mootorratadega, külmutuskappide ja televiisoritega 10. kohal, raadiovastuvõtjatega 11. kohal, õmblusmasinatega 12. kohal.

Tegelikkuses on Ukraina muudetud kolooniaks, mis on spetsialiseerunud toorainete (kivisüsi, rauamaak), keemiasaaduste, ras-

kemasinaehituse toodete ja elektrienergia tootmisele.

Kuid Ukraina pole mitte ainult viimastel, vaid mõnel alal ka esimestel kohtadel: registreeritud narkomaanide ja toksikomaanide poolest oli Ukraina 1987. aastal NSV Liidus 2. kohal, jähdes maha vaid Turkmeeniast, kogusummas aga (narkomaania, toksikomaania ja alkoholism) on ta esikohal.

Kas siin pole tegemist rahva totaalse hävitamisega?

Vährib märkimist, et keskmise töötaja töötasu meie vabariigis on üks kõige madalamaid N. Liidus, aga kolhoosniku töötasu on Ukrainas madalaim NSVL-i liiduvabariikide seas: Ukrainas 156 rubla, Valgevene NSV-s 182 rubla, VNFSV-s 189 rubla, Balti liiduvabariikides 207-291 rubla.

3. Poliitiline olukord.

Poliitiline olukord Ukrainas on määratud Ukraina seisundiga NSVL-s. Kui NSVL-i ilma Baltikumi, Kaukaasia või Kesk-Aasiata võib veel ette kujutada, siis NSVL-i eksisteerimist ilma Ukrainata on kõll võimatu kujutleda. Ukraina väljumine NSVL-i koosseisust oleks N. Liidu lagunemine. Moskva teab seda hästi. Seda teab ka Štšerbitski. Ja Kiiev teab seda. Ukraina võimsa rahvusliku vabadusliikumise perspektiiv hirmutab nii Moskvat kui ka Štšerbitskit. Moskva jaoks tähendab selline perspektiiv liidu lagunemist ja paljude sõltumatute riikide, nende seas ka sõltumatu Vene riigi tekkimist.

Ajaloolise arengu seaduspärasuste kohaselt on kümnete sõltumatute riikide tekkimine progressiivseks nähtuseks ja seda ter vitab iga demokraatliku mõttelaadiga inimene. Rahva üleminek sõltuvast seisundist sõltumatusele on täielikus kooskõlas ÜRO põhi kirjas väljendatud ideaalidega. Kahjuks pole see rahvusvahelise õiguse imperatiiv muutunud N. Liidu vene juhtkonna tegutsemisnormiks. Imperiaalne mõttelaad on tema teadvuses nii sügavale juurdunud, et ta praegu veel ei suuda endale ette kujutada Moskva riigi eraldi eksisteerimist omaenda etnilistes piirides. Hirm jähda omaette, ilma sõltuvate territooriumiteta, esmajoones aga ilma Ukrainata, on nii suur, et on muutunud määravaks kogu Moskva poliitilises mõtlemises.

Siit tuleneb ka suhtumine Ukrainasse. Uutmine käib juba neljandat aastat, kuid Ukrainas pole toimunud mingeid kaadrialaseid muudatusi. Miks? Võib-olla Ukraina "suveräänsus" ei luba Gorbatsšovil otseselt sekkuda juhtiva kaadri formeerimisse? Muidugi mitte. Kui Gorbatsšov tahab kellegi ametist maha võtta, siis ta leiab selleks võimaluse. Štšerbitskit ta maha võtta ei taha, kuna see stgnaaja tegelane ja demokraatia vaenlane on Gorbatsšovile täiesti vastuvõetav. Gorbatsšov tahab demokraatiat ainult niipalju, kuipalju tal seda majanduse elustamiseks vaja on. Kui aga demokraatia läks tootmisalaste küsimuste arutamisest tsehhide seinte vahel üle tänavatele ja miitingutel hakati arutama, kuidas võidelda bürokraatia vastu, siis ilmus kohe seadlus miitingute ja demonstratsioonide kohta; kui üheparteisüsteemi üha laienev kriitika ja minidemokraatiaga valimised näitasid rahva tõelist meeleolu ja Gorbatsšov nägi neis ohtu NLKP võimumonopolile, siis ilmus

kohe 1989. aasta aprilli seadlus, mis keelas ära kriitika.

Gorbatšov tahaks, et sõnavabaduse kasutamine ja üha laiema ühiskondlik-poliitiliste probleemide ringi arutamine ei viiks rahvusprobleemideni, kuna aga seda teemat pole võimalik täielikult päävakorrast maha võtta, siis tahab ta vähemalt mitte lasta nende küsimuste kriitikat välja oma dirigendikepi alt. Kuid seda teemat, mis äratub teadvust, pole võimalik ära keelata ja ta ilmub eelkõige vene ühiskondliku teadvuse ette kogu oma alastuses. Rahvuskõsimuse olemus N. Liidus seisneb selles, et mitte ükski rahvas pole vabatahtlikult läinud vene tsaari valitsuskepi alla, vaid sattunud sinna oma rahvuslike huvide ja püüdluste vastaselt. Revolutsiooni ja kodusõja perioodil püüdsid orjastatud rahvad asuda omariikluse teele, kuid ei suutnud seda saavutada mitte oma suure armastuse pärast Vene rahvaste vanla vastu, vaid oma nõrkuse tõttu. Revolutsioonijärgsed 70 aastat oma stalinlik-brežnevlitu despotiaga pole suurendanud rahvaste armastust oma Moskva valitsete vastu, seepärast pole meie kõigi eraldumine Moskva keskusest mitte soovimise või soovimatuse asi, küsimus on ainult eraldumise võimalikkuses. Iga rahvas tahab ise olla oma saatuse peremees. Kui ta ka pole veel oma tahet mingis ulatuslikus deklaratsioonis väljendanud, siis mitte sellepärast, et tal pole selleks tahtmist, vaid sellepärast, et ta pole suutnud lühikese aja jooksul üle saada ühiskonna halvatusseisundist, mis on rahva hirmu abil molekulideks lõhestanud ja muutnud võimatuks mis tahes kollektiivsed patriootlikud aktsioonid.

Ukrainas on see soov esialgu veel varjatud, sügaval peidus. Reaalselt pole rahvas veel üle saanud hirmust sattuda sõnade eest vanglasse. Tarvis on veel mõned aastad demokratiseerimist, et inimesed hakkaksid uskuma sõnavabadusse ja julgeksid avalikult rääkida. Kui aga avanes võimalus oma seisukohtade avaldamiseks ilma ennast ohtu seadmata, siis astus rahvas ka välja parteibürokraatia vastu, nagu näitasid rahvasaadikute esimesed minidemokraatlikud valimised. Selleks, et ära hoida varjatud taotluste ülekasvamist võimsaks rahvavabastusliikumiseks, hoiabki Gorbatšov Stšerbitskit Ukraina NSV valitsuse eesotsas.

Praegune Ukraina KP poliitika kultuuri ja keele alal on jäänud peaaegu muutumatuks. Tänapäeva Ukrainas õpib ukraina koolides vähem kui pool õpilastest, ehkki ukrainlased moodustavad 3/4 Ukrainas elanikkonnast.

Faktiliselt kõigis kutsekoolides ja tehnikumides toimub õpetöö vene keeles. Kõrgkoolid on täielikult venestatud. Puuduvad ukraina keelseid õpikuid ja õppevahendeid. Uutmärgine on siiani jäänud ühijaks sõnakõlksuks.

Olukord Ukrainas on käesoleval ajal ebamäärane, mis on ühelt poolt tingitud sellest, et seitsekümmend aastat maad juhtinud NLKP on ennast ühiskonna silmis kompromiteerinud ja näidanud oma võimetust viia ellu iseenda poolt välja kuulutatud utmiskurssi, kuid samal ajal hoiab ta jätkuvalt enda käes kogu võimutähti; teiselt poolt hakkavad laiad rahvamassid järjest enam aru saama oma tegelikust mittevabast seisundist, tunnetama demokraatia ja vabaduse ideaalide külgetõmbejõudu. Võidu saavutavad need ühiskondlikud jõud, kes suudavad organiseeruda, ühineda ja seadusli-

kul teel kaitsta oma sotsiaalseid ja rahvuslikke ideaale. Seepärast me kutsume uutmise pooldajaid üles aktiveerima oma jõupingutusi, jagu saama parteilis-riikliku kasti ülemvõimust.

* * *

VALGEVENE

Olukorrast Valgevenes
(veebuar-aprill 1989. a.)

Veebruari algust märkis Valgevenele võimude katse lõhestada perestroikaliikumist, suunata liberaalne tiib kompromisspositsioonidele. Mõneks ajaks kadusid ametlikest väljaannetest kriitilised artiklid hurjutustega Valgevene Rahvarinde (VRR) "Adradzenjne" ja Valgevene Liitude Konföderatsiooni (VLK) aadressil, rõhk asetati "üksikutele ekstremistidele"; jätkusid rahvusliku sümboolika halvustamise katsed. Kogu seda "liberaliseerumist" võib seletada järgmiste põhjustega:

- Minski 30. oktoobri sündmused (miiting-reekviemi "Dzjadõ" laialiajamine kumminuude ja pisargaasi abil) näitasid kõikidele progressiivsetele jõududele konsolideerumise vajadust, mis saigi teoks koondumisega VRR ümber;

- lõplikult olid nurjunud ametivõimude katsed luua nn. Interliikumist, kuna selgus, et puudub pinge põliselanike ja immigrandide vahel. Luhtus katse õhutada rahvastevahelist vaenu. 19. veebruaril toimus Minski "Dünamo" staadionil esimene (ja siiani ainus) ametlikult lubatud poliitiline miiting, kus massiliselt kasutati rahvussümbolikat. Kuigi ametlikud infokanalid ei teatanud õrituse toimumise aega ja kohta, kogunes staadionile üle neljakümne tuhande inimese, kes palavalt tervitasid VRR ja VLK esindajate kõnesid ning ignoreerisid ametiisikute osavõttu. Mõne päeva pärast sai miiting parteioliigaria kontrolli all olevas ajakirjanduses subjektiivse ja karmilt eitava hinnangu. Et tugevdada kontrolli ametliku pressi üle, vallandati ajalehe "Tšõrvonaja Zmena" peatoimetaja (protestiks selle vastu korraldas VLK poole teistnädalase piketi Minski Ajakirjandusmaja juures); äärmuslikku survet avaldati ka enam-vähem pluralistliku lehe "Litratūra i Mastatstva" toimetusele.

Otse valimiste eel läksid võimud üle avalikele repressioonidele kuni füüsilise arveteõendamiseni VRR ja VLK liikmetega. 22. märtsil praktiliselt nurjati valjuhääldajatest maha karjudes rahvuskangelase Kastus Kalinovski mälestusele pühendatud miiting. Ühtlasi algas Minskis taas peale pooleaastast vaheaega rahvussümbolika kandjate ja omakirjastuslike väljaannete levitajate äge tagakiusamine (mis provintsis on kestnud pidevalt). 23. märtsil Baranovitšis, rohkem kui tuhande osavõtjaga valimiseelisel piketil, peksid Valgevene MVD töötajad julmalt läbi ühe VRR org-

komitee liikme. Ol vastu 25. märtsi korraldati lühimõeldis Kirjanike Majas, kuhu rahvarinde orgkomitee kavatses koguneda. Ettekäändeks toodi telefonikõne, milles olla teatatud, et majja on paigaldatud lõhkeseadeldis. Majja tunginud miilitsad ja tuletõrjujad kontrollisid kõiki tubasid ja murdsid sisse ühe VRR orgkomitee liikme kabinetti. Prokuröri sanktsioonita võeti kaasa kümme tuhat eksemplari ajalehte "Navinõ BNF" ja tuhat "Sajudise" lehte "Soglasije". Samuti talitasid võimud VRR Minski Pervomaiski rajooniosakonnas, kust nad konfiskeerisid üle kaheteist tuhande valimiseelse lendlehe. Kokku tekitati võimude poolt kahju rohkem kui kümne tuhande rubla väärtuses, mida tuleb hinnata kui poliitilist ja kriminaalkuritegu.

Neil päevil konfiskeeriti ka kolm ja pool tuhat eksemplari bülletäänini "Fakt" ja kaks tuhat eksemplari ajalehte "Belorusskaja Tribuna" (VRR tugigruppide väljaanded). 25. märtsil, Valgevene Iseseisvuspäeval püüdis nelisada radikaali Minski peatänaval läbi viia demonstratsiooni rahvuslippude all. Kanti loosungeid nagu: "Aitab "sotsialistlikust" Valgevenest - taastame Valgevene rahva jaoks". Miilits ja "erariietes mehed" ajasid demonstratsiooni laiali. 21 inimest arreteeriti, neist kahe vastu algatati kriminaalasi, 13 isikut trahviti 25-500 rublaga (kogusummas üle 1500 rubla). Samal päeval toimus Minskis ka VRR korraldatud Iseseisvuspäevale ja valimistele pühendatud miiting, millest võttis osa üle kolmekümne tuhande inimese. See demonstratsioon läheb ajalukku kui Valgevene rahva ajaloolise püüandi taassünni päev. Rahvas kaitses oma õigusi, nurjates "erariides meeste" katsed mitte lasta VRR helitehnikaga autot miitingupaika ja keelata rahvusümboolika kasutamist. See ja kolm VRR poolt 19.-20. märtsil korraldatud valimiseelset miitingut näitavad, et rahvarinne elab ja kogub jõudu. Seda kinnitasid ka valimiste tulemused. Need kandidaadid, kelle vastu oli VRR, ei läinud läbi (välja arvatud kaks-kolm kõrgeimat ülemust, kellele võimud löid eriolukorra). Samas võitsid VRR kandidaadid kõikjal, kus neil õnnestus pääseda läbi ringkonnakomisjonide sõela. Valimisteks valmis ka rahvarinde programmi projekt, mis avaldati ajalehes "Navinõ BNF". Peale selle ajalehe annavad VRR tugigrupid ja VLK oblasti- ja rajooniosakonnad üle kogu Valgevenemaa välja veel umbes viieteist perioodilist trükist.

Bürokraatia rünnakuid inimõigustele kroonib Valgevenes Ülemnõukogu Presiidiumi poolt välja antud seadlus täiendustest ja parandustest VNSV administratiivkoodeksis, mis ajakirjanduses avaldati 3.-5. aprillil 1989.a. Eirates Inimõiguste Ülddeklaratsiooni ja teisi rahvusvahelisi sellealaseid dokumente keelustab see seadusandlik akt praktiliselt rahvusümboolika kasutamise ja piirab trükivabadust. Seadlus paneb spekulatsiooni ühte patta miitingute korraldamise, trükiste väljaandmise ja rahvusümboolika kasutamise. Ilmselt tuleb taolistesse seadustesse suhtuda tõsiselt, kuna need näitavad, et Valgevenemaa on kujunemas prestroikavastaste jõudude omapäraseks katsepõlõgoniks. Kurikuulsa miitingute ja demonstratsioonide seadluse kohalikud variandid olid Valgevene NES-s ja Vene NFSV-s kehtinud juba mõnda aega, kui seadlus üleliiduliselt ilma aruteluta ilmus. Nüüd valmistatakse

Moskvas ette ajakirjandusseadust; ärevust tekitab Valgevenes juba rakendatav seadlus, mille alusel pannakse toime läbiotsimisi ja konfiskeerimisi omakirjastuslike väljaannete toimetustes.

Tšernobõli katastroofi aastapäeva eel esitas VRR orgkomitee avalduse leinamitingu läbiviimiseks, mis oli kavandatud vaikesu- tunnina valitsuse hoone ees. Võimud panid ette korraldada ökoloogia- ming Minski pargis. Vaatamata keelule oli 26. aprillil valitsuse hoone ees leinalippude all üle kümne tuhande inimese ja võimud ei julgenud vägivalda rakendada. Olemasolevail andmeil hoidus oligarhia repressioonidest Tbilisi sündmuste ja NLKP KK viimase pleenumi mõjul. 1. mai demonstratsioonist soovis VRR osa võtta eraldi kolonnina. Rahvarinde kirjalik avaldus võeti vastu alles pärast seda, kui VRR orgkomiteega olid ühinenud ajakirjan- duse esindajad.

Viimasel ajal on järsult halvenenud raadiojaama "Vabadus" õhtuste ja öiste valgevenekeelsete saadete kvaliteet. Pole võima- tu, et võimud kasutavad abinõusid "vaikseks summutamiseks". Olu- kord võiks paraneda, kui "Ameerika Hääles", BBC-s ja Kanada Raad- ios (s.t. maades, kus leidub selleks kaadrit) avataks valgevene osakonnad.

Kõik eelnenu kinnitab, et Valgevene on tänapäeval reliktn- e stalinlik liiduvabariik. Senini on siin võimul Brežnevi-aegsed bürokraadid, kes kasutavad vanu juhtimismeetodeid ja on ainult oma sõnavara perestroikameelseks muutnud. Need inimesed on ole- muslikult nihilistid. Vabariigi juhtkonnas on inimesed, kes vih- kavad oma rahvast ja keelt ning eitavad rahvuslikku ajalugu ja kultuuri. Juhuslik pole ka praegune repressioonide ahel, inim- ja rahvusõiguste jalge alla tallamine - see on nende inimeste vaade- te resultaat.

Ent tulevik ei kuulu ülemustele, vaid valgevene rahvale. Minskis ja teistes linnades toimub praegu inimeste rahvusliku eneseteadvuse plahvatuslik tõus. Valgevene keel võidab tagasi positsioone, mis näisid lootusetult kadunudena. Algasid etteval- mistustööd Valgevene Üliõpilasliidu, Valgevene Naiste Liidu ja sõltumatute ametiühingute moodustamiseks.

Olukord Valgevenes peab selguma lähemate kuude jooksul. Kui rahvas suudab sundida võimusid mitte takistama VRR asutava kong- ressi toimumist, mis on planeeritud mai lõppu - juuni algusse, siis saab see demokraatlike ümberkorralduste tagatiseks. Kuid seni on olukord Valgevenes kriitiline. Üksenes partei juhtkonna väljavahetamine võib anda tagatise, et Tbilisi tragöödia ei kordu Minskis.

* * *

KONVERENTSIL VASTU VÕETUD
DOKUMENDID

NSV Liidu ikestatud rahvaste
rahvuslik-demokraatlike liikumiste esindajate
konverentsi
r e s o l u t s i o o n

Viimaste aastate poliitiline areng NSV Liidus on näidanud, et nõukogude unitaarriik vaevleb pidevas kriisis ja on katastroofi äärel. Sellele vaatamata püüavad võimud ka edaspidi jõu ja pettusega säilitada viimase koloniaalimpeeriumi mädanenud aluseid, vältivad kardinaalseid demokraatlikke otsuseid. Taolise olukorra eest on vastutav NLKP eesotsas Keskkomitee ja Poliitbüroo, samuti ka provintside allorganisatsioonid.

Konverentsist osavõtjad, analüüsinud praegust poliitilist olukorda, jõudsid järeldusele:

1. Konverents konstateerib nõrdimusega, et riiklik terror k.a. 9. aprillil Gruusias on genotsiid, inimõiguste ja rahvuse enesemääramisõiguse rikkumine, barbaarsus, mille XX saj. lõpul kutsus esile valitsus, kes väärib end sammuvat humanistliku õigusriigi poole. Vägivald kaitsetute naiste ja laste vastu ei saanud toimuda ilma Moskva otsese käsuta. Me nõuame Tbilisi sündmuste eest vastutavate isikute viivitamatut avalikustamist, avalikku kohut nende üle.

2. Konverents toetab valgevene rahva võitlust rahvuskeele ja kultuuri taassünni eest, rahvusliku enesemääramise eest. Me avaldame sügavat rahutust selle üle, et Valgevene NSV võimud püüavad rahvuslikku taassünni jõuga tõkestada ja taolist omavoli isegi seadustada. Me mõistame otsustavalt hukka Valgevene NSV Ülemnõukogu 1989. a. 30. märtsi seadluse, mis näeb ette karistuse sõltumatu informatsiooni levitamise ja rahvusliku sümbolika avaliku kasutamise eest. Kutsume üles korraldama 7.-9. maini k.a. miitinguid ja demonstreerimisi, toetamaks Valgevene Liitude Konföderatsiooni ja Valgevene Rahvarinnet nende võitluses.

3. Konverents avaldab oma toetust krimmitatarlaste põhjendatud nõudmistele naasta oma ajaloolisele kodumaale ja taastada Krimmi ANSV. Konverents juhib tähelepanu sellele, et NSV Liidu valitsus ei ole siiani loobunud oma genotsiidipoliitikast krimmitatarlaste suhtes ja jätkab kohalike võimude tasemel igasuguste takistuste loomist krimmitatarlaste tagasiõrdumisele oma kodumaale. Konverents pöördub NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi poole, et see kohustaks täidesaatvaid võime kõrvaldama kõik piirangud krimmitatarlaste kodumaale tagasiõrdumise teelt ja annaks välja määruse Krimmi ANSV taastamisest, rehabiliteerides rahva

koos kõigi sellest tulenevate järeldustega.

4. Unitaarriik ei ole muutnud oma olemust, vaid tegutseb edasi, kasutades vanu autoritaarseid vahendeid, mille eesmärgiks on rahvaste hirmutamine nende võitluses enesemääramise ja rahvusliku sõltumatuse eest, rahvustevahelise vaenu õhutamine põhimõtetel "jaga ja valitse". Me nõuame NSV Liidu valitsuselt reaalseid garantiisid vabaks tegevuseks rahvaste õiguste teostamisel.

5. Konverents avaldab resolootset protesti NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi k.a. 8. aprilli seadluse vastu ja leiab, et see seadlus on drakooniline katse säilitada parteiaparaadi võimu, vahend mõtte-, sõna- ja trükkivabaduse mahasurumiseks. Nõuame, et liiduvabariikide valitsused ei tunnistaks seadlust.

6. Olukorras, kus NSV Liidu valitsus ei ole vabastanud isegi kõiki seniseid poliitvange, rääkimata nende rehabiliteerimisest, on võimud alustanud uusi repressioone sõltumatute liikumiste esindajate vastu. Nende hulka kuuluvad komiteede "Krunk" ja "Karabakh" liikmed, Gruusia, Aserbaidžaaani jt. maade patrioodid. Nõuame kõigi arreteeritute viivitamatut vabastamist ja nende kodanikuõiguste täielikku taastamist.

7. Konverents toetab kahe imperialistliku suurriigi 1939. a. sobingu ohvriks langenud rahvaste (lätlaste, leedulaste, eestlaste, lääne-ukrainlaste, lääne-valgevenelaste, moldaavlaste jt.) nõudmist tühistada nn. Molotov-Ribbentropi pakt. Konverents nõuab NSV Liidu valitsuselt nimetatud pakti kehtetuks tunnistamist koos kõigi sellest aktivist tulenevate järeldustega: nõukogude vägede väljaviimine 1939. ja 1940. a. okupeeritud territooriumidelt, Läti, Leedu ja Eesti sõltumatute riikide taastamine.

8. Lähtudes 1949. a. Genfi konventsioonist, mis keelab okupeeritud riikide kodanike värbamist okupatsioonivägedesse, protesteerib konverents ikestatud rahvaste esindajate sõjaväeteenistuse vastu impeeriumi armees.

9. Konverents jõudis järeldusele, et olukord NSV Liidus on praegu äärmiselt teravnenud. Niisugune ebastabiilsus ei rahulda ühtki elanikkonna gruppi, kõige vähem rahuldab see erinevate rahvaste demokraatlikke liikumisi. Niisugune olukord ei rahulda ka imperialistlikku riiki ennast. Seepärast avaldame toetust kodanikualgatuse uutele vormidele nagu näiteks Eesti ja Läti sõltumatute organisatsioonide tegevus, mis on suunatud tõeliselt demokraatlike rahvaesinduskogumite (kongresside) loomisele. Just taolised rahva tahte väljendused võivad olla aluseks, et rahulikult, kuid radikaalsel teel lahendada riigi ja rahvaste vahelised suhted, sillutada teed läbirääkimistele, mille eesmärgiks oleksid mõlemale poolele kasulikud uued vabad suhted. See sillutab teed kõigi rahvaste enesemääramisele ja sõltumatute rahvusriikide tekkimisele.

Konverents on veendunud, et kui nõukogude valitsus ei tee ülalloodust tõsiselt järeldusi, siis võib ette näha kriisisituatsiooni edasist teravnemist, erinevate rahvaste rahulolematuse uusi ilminguid. Taolisele ajaloo käigule ei ole aga impeeriumi võimud suutelised vastu seisma. Praeguse seisundi säilimine ei lahenda rahvaste põhiprobleeme. Väljapääs võib olla ainult poliitiliste õiguste tegelikus realiseerimises, kõigi demokraatlike liikumiste võrdõiguslikkuse tunnistamises, mitmeparteisüsteemis, rahvaste vaba enesemääramisõiguse maksmapanekus.

Armeenia Rahvusliku Enesemääramise Ühendus	Vardan Arutjunjan
Ilia Tšavtšavadze Ühing	Tamar Tšheidze
Valgevene Liitude Konföderatsioon	Siaržuk Niachamies
Gruusia Rahvusliku Sõltumatuse Partei	Georgi Džintšaradze
Põha Ilia Õiglase Ühing	Važa Adamia
Gruusia Rahvuslik-Demokraatlik Partei	Georgi Ahalaja
Gruusia Rahvusliku Sõltumatuse Liiga	Iraakli Melašvili
Krimmitatarlaste rahvuslik liikumine Krimmi	Abdurešit Džepparov
Läti Rahvusliku Sõltumatuse Liikumine	Einars Cilinskis
Helsinki-86, Riia	Anta Bergmane
Leedu Rahvusliku Noorsoo Liit "Noor Leedu"	Stasys Buškevičius
Leedu Kristlik-Demokraatlik Partei	Alfredas Macijauskas
Leedu Vabaduse Liiga	Antanas Terleckas
Leedu Demokraatide Partei	Povilas Pečeliunas
Leedu Helsinki Grupp	Viktoras Petkus
Ukraina Helsinki Liit	Levko Lukjanenko
"Ukraina Tund"	Ivan Makar
Ukraina Kristlik-Demokraatlik Rinne	Vassõl Sitško
Esti Rahvusliku Sõltumatuse Partei	Lagle Parek

Eesti, Loodi 30.IV - 1.V 198

P Õ Õ r d u m i n e
Helsinki nõupidamisest osavõtnud riikide
valitsusjuhtide poole

Loodi (Eesti) rahvussuhete konverents, tutvunud Gruusia sündmuste materjalidega, jõudis järeldusele, et seal ei toimunud mitte kokkupõrge rahva ja sõjaväe vahel, inimesed ei hukkunud mitte rünnas, nagu seda püüab väita nõukogude ametlik propagan- da, vaid leidis aset kõige ehtsam varem ette valmistatud genot- siid. Sellest annavad tunnistust arvukad dokumendid ja videolin- did.

Moskva suhtumist vähemusrahvustesse on alati iseloomustanud julmus. Viimase seitsmekümne aasta jooksul on suhtumine kõigisse impeeriumi kuuluvatesse vähemusrahvustesse tuginenud vägivallele, mille eesmärgiks on tervete rahvaste füüsiline ja vaimne hävita- mine. Kolmekümnendatel aastatel hävitati kunstlikult tekitatud näljaga miljoneid ukrainlasi. 1940. a. lõppes nõukogude tankiroo- mikute all Balti riikide sõltumatus. Pärast sõda küüditati massi- liselt Baltikumi, Ukraina, Armeenia jt. maade põliselanikke, kel- lest paljud jätsid oma elu Siberisse. Tatarlased aeti välja Krim- mi poolsaarelt. Põhjarahvad jäid ilma kodumaast ja keelest.

Viimastel aastatel on Moskva provotseerinud rahvuslikke kok- kupõrkeid Armeenias ja Aserbaidžaanis, kus paljud inimesed on hukkunud ja tuhanded on jäänud koduta. Nendesse liiduvabariiki- desse on sisse viidud uued väeosad, uue jõuga summutatakse rah- vuslikku vabadusliikumist Armeenias.

9. aprillil k.a. ründasid nõukogude tankid rahulikke demons- trante Tbilisis. Nõukogude sõdurid tapsid kümneid vabadust nõud- vaid grusiinlasi. Tbilisi sündmused on barbaarsus. Selleni võis laskuda ainult totalitaarne antidemokraatlik režiim. Sai selgeks, mida kujutab endast perestroika NSV Liidus.

Meie, Loodi konverentsist osalejad, pöördume Helsinki nõu- pidamisest osavõtnud riikide juhtide poole nõudmisega algatada Haagi rahvusvahelises kohtus haagi Kremli vastu kuritegude eest impeeriumi rahvaste suhtes.

Nõuame demokraatlike vabaduste taastamist ja järgimist, eel- kõige iga rahva enesemääramisõigust, kaasa arvatud iseseisvate riikide moodustamine või taastamine.

Ainult nii on võimalik vältida katastroofi.

NSV Liidu ikestatud rahvaste
rahvuslik-demokraatlike liikumiste
IV konverentsist osavõtjad

Eesti, Loodi 30.IV-1.V 1989

NSV Liidu ikestatud rahvaste rahvuslik-demokraatlike
liikumiste konverentsist osavõtjate p ö ö r d u m i n e
NSV Liidu valitsuse poole

Seoses uutmisega ootas riigi demokraatlik üldsus Vene NFSV Krk § 70 ja § 190/1 ning liiduvabariikide koodeksite vastavate paragrahvide tühistamist, samuti ka meelsusvõimete kontsentratsioonilaagrite likvideerimist, represseeritute õiguste taastamist. Kuid seda ei juhtunud. Kõigile karistust kandnutele jääb kõlge kurjategija häbiplekk, mis edaspidigi piirab nende võimalusi töötada erialal, saada ametikohti, elada teatud piirkondades, tegelda ühiskondliku tööga jne.

Viimasel ajal on alandava armuandmise ettekäändel vabastatud ennetähtaegselt kinnipidamiskohtadest, asumiselt ja psühhiaatria-haiglastest eestlane Enn Tarto, valgevenelased Vladomir Russak ja Mihhail Kukobaka, venelane Mihhail Aleksejev, ukrainlased Levko Lukjanenko, Juri Badzjo, Mikola Matussevitš, Petro Sarantšuk, Anatoli Iltšenko jt.

Kuid nemad ei ole viimased poliitvangid, nagu meid veenab ametlik ajakirjandus. Range režiimiga laagris BC-389/35 (Permi obl., Vsesvjatskaja jaam) kannab 15-aastast karistust nõukogudevastase agitatsiooni ja propaganda ning piiri ületamise eest Bogdan Klimtšak, kelle kaitseks Ukraina Helsingi grupi liikmed juba kaks kuud peavad näljastreiki. Poliitilistel motiividel fabritseeriti 1976. a. kriminaalasi relva varguses Sergei Babitši vastu - ta on juba 13 aastat vangikambris. Fabritseeritud kriminaalasia alusel vaelevlad vangistuses Viktor Baranov, Juri Kampov, psühhiaatria-haiglas aga Kaljužnoi jt.

Jätakuvalt on vangistuses armeenia poliitvangid Vazgen Manukjan, Levon Ter-Petrosjan, Rafael Kazarjan, Aleksan Akopjan, Vano Siradegjan, Samson Hatšatryan, Samvel Gevorkjan, Babken Ararktsjan, Ambartsum Galstjan, David Vartanjan, Igor Muradjan, Ašot Manutarjan, Manutarov, Hatšik Stamboltsjan.

Uus arreteerimiste laine haaras Gruusiat seoses veriste sündmustega Tbilisis 9. aprillil k.a.: arreteeriti Merab Khosthava, Zviad Gamsahurdia, Iraakli Tsereteli, Georgi Tšanturia, vangistuses viibivad Nodar Imnadze ja Kahebar Dobordžginidze.

Aserbaidžaanis on arreteeritud Neimat Panahhov, Mohammed Tatami, Envar Alijev, Bahtijar Šahverdijev.

Läbiotsimised leningradlaste R. Jevdokimovi, J. Podoltseva, J. Rõbakovi, A. Sokobovi, V. Terehhovi korterites toimusid seoses "Leningradis levitatavate nõukogude ühiskondlikku ja riiklikku korda halvustavate laimavate materjalide uurimisega".

Pole alust arvata, et poliitvangide probleem NSV Liidus on täielikult ja lõplikult lahendatud. 8. aprilli ukaas eeldab uut täiendust poliitlaagritele, või mis veel hullem - kriminaal-asjade fabritseerimist veendumuste eest, võimude kritiseerimise eest.

Meie, demokraatia aktiivsed pooldajad, nõuame õigluse võidu nimel kõikide poliitvangide vabastamist ning endiste meelsusvõimude poliitilistel motiividel tagakiusamise lõpetamist.

Eesti, Loodi 30.IV - 1.V 1989

T e l e g r a m m

Esti Rahvusliku Sõltumatuse Partei tervitab rahvuslik-demokraatlike liikumiste koordinatsioonikeskuste I konverentsi Pariisis.

30. IV ja 1. V toimus Loodi karjamõisas Viljandimaal NSV Liidu ikestatud rahvaste rahvuslik-demokraatlike liikumiste IV konverents, mis näitas, et rahvuskõsimus on nõukogude impeeriumis viimasel ajal äärmiselt teravnenud. Probleemide lahendust nähakse vaid täielikus iseseisvumises, suurriigi lagunemises. Jõuti järeldusele, et agonia krampides visklevas impeeriumis tuleb enam kui varem ühendada kõikide rahvaste vastupanujõud.

Pöördume teie konverentsi poole palvega juhtida Lääne riikide ja ühiskonna tähelepanu asjaolule, et välisriikide abi NSV Liidule tegelikult vaid raskendab ikestatud rahvaste olukorda. Tuleb lõpetada impeeriumi valitsuse mahitamine ja ükskõikne suhtumine väikerahvaste saatusesse. Kui ikestatud rahvastel lastakse lõpuni viia oma vabaduvõitlus, langeks ära vajadus analoogiliste konverentside kokkukutsumiseks.

Siiralt teie tööle edu soovides

Esti Rahvusliku Sõltumatuse Partei

7. mail 1989

Toimetaja   Eve Pärnaste

Selle numbri toimetasiid trükki
Joonas Kiik, Aet Liinat, Helje Proosa,
Eve Pärnaste

Materjalid tõlkisid vene keelest
Malle Kiirend, Aet Liinat, Lehti Metsaalt,
Aita Mihkelsoo, Kalju Mätik, Arvo Pesti

PE $\frac{A}{1208}$ 8

Teletext

Eesti Rahvusliku Sihtasutuse Partei teravdab rahvuslikku demokraatlike liikumiste koordineerimiskeskuste ja konverentside tegevust.

19. IV ja 1. V teinud Eesti rahvuslikke liikumisi ühendavaid liidu ühendamise ettepanekuid. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi IV konverentside tegevuse käigus. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid.

Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid. Liidus on loodud rahvuslikke liikumisi viimase aja jooksul teinud ettepanekuid.

Sihtasutus

Eesti Rahvusliku Sihtasutuse Partei

7. mail 1992